

Erre-arra kanyarog a kidőlt
sör csíkja. A sarki kisbolt előtt
egy szál trikóban vedelik a sört.
A bolton túl az árok, alján fekete-zöld
szennyvíz, partján csalán és bodza nőtt,
szél borzongat csiga rágta laput.
Az árkon túl a domb, a dombon a fenyők.
Az erdőn túl egy újabb betonút

egy ugyanilyen városba vezet.
S az erdő mélyén, ott sincs semmi más
sehol, csak a már ismert részletek
új kombinációi: sarjadás
és korhadás, nem lakja megbűvölt lény a fát,
nincs ház a sűrűben, hol csontkezek
mákot törnek mozsárban, kiséprik a szobát.
Nem horzsol hattyúszárny holdtól vemhes vizet...

*

Vállamon egy madár ül és rekedt
hangján azt ismétli: nem érdemes.
Azt mondja: nincs jövő. A helyzetek
nem változnak, csak a helyszínek és nevek.
A régi bajt tövestül tépheted,
csak jobb talajt kínálsz az új bajoknak.
A változás: hanyatlás, mondja. A füstbe ment
reménységénél csak a betelt remény a rosszabb...

*

Kénsárga fény a temető fölött:
az égi roncstelep öngyulladás.
Az alkonyat rongykazla füstölög.
Aztán kék este ömlik a sistergő parázsra.
S a kékben úgy dereng egy messzi sárga
ablak, mintha minden, amit szerettem,
ott élne most a halvány borostyán térbe zárva,
félíg még látható, egész elérhetetlen.

*

Egy idegen szobában ébredek
minden reggel. Az ismeretlen
ágyból nézem a szürke-kék eget,
ahogy a véletlenszerű ablakkeretben
kettőbe vágja egy esetleges
szederfaág. Várom, hogy összekösse
az „itt és most”-tal az emlékezet
a szálat, amit elmeszelt az este:

a döntések és kényszerek sorát
 s a véletlenekét, amelyek összessége
 az életem, amelyben minden lehetne más,
 minden lehetne semmi, a kezdetet kivéve.
 A kezdet: ott van első, egyetlen otthonom.
 Időtlen napsütés perreg a konyhakőre,
 a kézre, régen nincs sehol, most is fogom,
 már el sem engedem, arra a kis időre...

Lukácsy Sándor

PÁZMÁNY UTOLSÓ IMÁJA

Amikor „*harminc* [könyve más helyén: negyven-] *esztendei prédikálás után*” elkezdett „*gondolkodni a nyomtatásról*”, számot kellett vetnie testi erejével: megbírja-e az irdatlan nagy munkát? A sajtó alá rendezés nem egyszerű technikai művelet volt; amit a szónok „*élő nyelvvel*” egykor elmondott, többnyire csak „*üszögében*” (vázlatosan) maradt meg, jegyzetekből kellett újraalkotni, tudománnyal bővíteni, retorikával ékesíteni, beszédből olvasmánnyá formálni. Pázmány szerencsésebb pályatársai győzték erővel, egészséggel (mecénásaik pénzzel), hatalmas köteteket adtak ki: teljes ciklusokat a vasárnapokra (*de tempore*), a szentek ünnepeire (*de sanctis*), legtöbbjük minden alkalomra három-három beszédet. Bár még csak hatvanadik éve körül járt, Pázmány – a kor felfogása és tapasztalata szerint – vénségesnek tudta magát, „*sok nyavalyái*”-ra panaszkodik, s nem is gondolhat teljes és háromszoros ciklusok kidolgozására. Azt adja, amit tud, amennyire képes, és ezt könyve elején – mint íróhoz illik – bejelenti közönségének, „*a keresztyén olvasók*”-nak.

A könyv végén – háromesztendei nyomtatás vesződsége után – ismét egy írói közlést helyezett el „*a keresztyén olvasóhoz*”. Mentegetőzik ebben is. „*Szándékom vala, hogy még egynehány predikációkat kiterjesszek, mellyek üszögében vannak írásim között.*” A vasárnapi cikluson már túljutott, következnenek a szentek, mégpedig – mivel teológus szól – a középkor szakszerű osztályozása szerint: a mártírok, a doktorok (hittudósok), confessorok (hitvallók) és a szüzek. „*Ezenkívül Boldogasszonyról, Szent István királyról, Szent Ferencről és több nevezetes szentekről sok predikációim jegyzésben vannak. De mivel ez a könyv felettébb öregbedett – írja az 1241. oldalon –, és romlott egészségem derék munkára alkalmatlanná változott, itt végezem predikációimat.*”

Végezné, de nem tud belenyugodni. Eszébe jut, hogy van még egy kész beszéde, 1635 karácsonyán mondta el, igaz, „*sok és nehéz akadozással, sőt félben-szakasztással*”, de ha már nagy keservesen elmondta, menjen nyomdába ez is, toldalék gyanánt, a görccsös hivatástudat és a fogyatkozó erő megrázó tanújeleként. Még egyszer búcsút vesz közönségétől: „*Alítom, hogy ez leszén vége predikálásomnak*”, s aztán már csak – meglepő egy szent könyvben – orvosi diagnózis következik, a „*sok nyavalyák*” aprólékos felsoro-

lása: „*mellyem fuladási, hurítok és belső szelek szaggatási, emlékezésem fogyatkozási, fogaim kihullási*” – számomra ismerős bajok, cukorbetegségre vajon volt-e?

Mikor határozta el, hogy abbahagyja az írást? Tudni nem tudhatjuk, sejtelmünk lehet. Az utolsó beszéd – A BOLDOGASSZONY MÉLTÓSÁGÁRUL ÉS TISZTA FOGANTATÁSÁRUL – egyike Pázmány főműveinek.

A témára kettős – hazai és személyes – pecsétet ütött: Boldogasszony méltóságát magasztalni különösen illendő abban az országban, melyet István király Máriának ajánlott, s ahol Nagyváradot (ott „*lettem e világra*”) Szent László Mária-templommal ékesítette – a szülőhelynek ez a lírai említése párja nélkül való egyházi irodalmunkban. A tisztelet, mely Isten anyját megilleti, Máriát a szentek hierarchiájának legfelső fokára emelte; érdeme nagyobb, mint Ábrahámé, Izsáké, Dávid királyé s másoké. „*Mert valami szentség találatot a régi Atyákban, annál bévségesben és böcsülletesben terjedett Asszonyunkra*”, s ha meggondoljuk, hogy Jézus a szülők iránti köteles tiszteletből (melyet Arisztotelész is igazol) mily bőségesen árasztotta Máriára ajándékait, „*méltán és igazán mondhatjuk, hogy nagyobb és felségesb a Christus anyjának állapotja minden teremtett állatok böcsülletes méltóságánál*”.

Egyszerű érvelés; a beszéd második részében sokkal nehezebb dolga lesz. Az egyház még nem döntötte el, mit higgyen: átszállott-e Ádám vétke Máriára? Ha igen, méltatlan volt, hogy teste magába fogadja Jézust; ha nem, Jézus nem lehetett Mária megváltója, mert nem volt mitől megváltania – veszélyes titok így is, úgy is. A BIBLIÁBAN nincs semmi bizonyosság; Aquinói Szent Tamás ravasz kibúvót keresett: az Isten anyja bűnben fogantatott, de már tisztán született; a tridenti zsinat a legegyszerűbb megoldást választotta: átkot mondott a fejére annak, aki a kényes ügyről prédikálni merészel.

Pázmány merészelt, s ez a maga nemében van olyan nagy dolog, mint hogy egyetemet alapított, s ő írta a legszebb magyar prózát. (Azért nyomom meg a tollat, mert ezt a merészségét még senki sem emlegette.)

A szónok négy „bizonyosság”-gal érvel a szeplőtelen fogantatás mellett. 1. „*Merő igazság az, hogy Boldogasszony a Christus szenvedésével szabadult a bűntől és kárhozattúl*”, de nem úgy, mint a többi ember, akit utólag kellett a bűn rabságából kiváltani, Mária viszont attól eleve megoltalmaztatott. 2. Az Isten Fia nem viselhetett el oly gyalázatot, hogy bűnös anyától szüessék, ki azelőtt „*ördög rabja és leánya volt*”. Tudható a BIBLIÁBÓL, hogy Jézus nem tűrte meg az Úr hajlékában a kufárokat. „*Aki ennyire őrizte a kőből csinált templom tisztességét, a maga szent testének templomát miért nem őltalmazta volna az ördög moslékátúl*”? 3. Jézusnak fiúi kötelessége volt, hogy Máriát „*sok testi-lelki áldásokkal*” tisztelje meg; ilyen volt az, hogy „*teste szűzen maradt, fájdalom nélkül szült, szüléssel Isten anyja lett*”. 4. Az egyház megünnepli Mária születését, s mivel csak szentet ünnepelhet, ebből „*világosan következik (mint Szent Bernát írja), hogy Asszonyunk fogantatása bűn nélkül volt*”.

Ezeket az érveket (különösen az utolsót) csak skolasztikus elme fogadhatja el, de van Pázmánynál más is: az, amit a mai jogtudomány az ártatlanság vélelmének nevez. Erről egy másik hitszónoklatában már beszélt (AZ IGAZSÁGRŰL ÉS BÍRÁK KÖTELESSÉGÉRŐL); a meglepő az, hogy ezt a profán elvet most Máriára alkalmazza. „*...mikor ez a kérdés: Ha volt-e valaha Boldogasszony ördög rabja és kárhozat taplója? bár világos jelenségei ne volna is szabadságának és ártatlan szentségének, csak azért, hogy nyilvánvaló bizonyosságokkal meg nem mutatózott vétkessége, hanem vétek és tévelygés nélkül őltalmazhatni az ő tisztaságát, tartozunk ártatlannak itilni Asszonyunkat.*”

A beszéd summája: „*méltó, hogy mindnyájan tiszteljük az Urunk Szent Anyját*”, leginkább azzal, hogy a bűnöket magunktól eltávoztatjuk. Ezzel a szokásos erkölcsi intellemmel érkezett végpontjához a prédikáció.

Azt hiszem, ekkor határozta el Pázmány, hogy ez volt az utolsó, többet már nem fog írni. Ha így történt, elhatározása ünnepélyességet kívánt, ezért még egyszer tintába mártotta tollát, s az elkészült beszédhez még néhány sort – kéttételes zeneműhöz bravúros kódát – csatolt: egy imát. Kivételes irodalmi pillanat; prédikációt imádsággal befejezni nem volt szokás.

Pázmány igazi szakértő volt az ima műfajában. Egyik legszebb s legtudósabb prédikációját erről a témáról írta; 1606-ban imádságoskönyvet adott ki, s ez életében még háromszor, azóta számtalanszor megjelent; sikerét mutatja, hogy lopták is, evangélikus vetélytárs katolikus imákat.

Prédikáció és imádság nemigen fér össze; eposzi méret az egyik, a másik az egyházi irodalom epigrammája; tanítás, fejtegetés, intés ott, dicséret vagy könyörgés emitt. Meglepő, hogy Pázmány prédikációskönyvében mégis két ima kapott helyet. Az egyik, a kötet elején, nem más, mint dedikáció, ezúttal nem valamely mecénáshoz, hanem a „*teljes Szentháromság egy bizony Isten*”-hez, s vele csak imádkozva lehet beszélni; a másik a könyv végén a búcsúima. Ez mindössze tizenhét sor igen magas regiszterben. Invokációja bibliai metaforafüzér Mária „*titulusai*”-ból, ötágú csipkebokor, elegáns litánia; ilyesmit mások is tudtak, a szekvenciaképzés rutinművelet volt az egyházi irodalomban, Pázmány a nagymestere. A következőkben a kötet dedikációját fogalmazza meg újra, ezúttal Mária közvetítésével nyújtja át művét Istennek; de tüstént kér is: irgalmat bűnös fejének s a bűnös országnak. A beszéd elején már elhangzott, hogy Szent István a Boldogságos Szűz oltalmába ajánlotta birodalmát; most az imádkozó főpap és országnagy mintegy megismétli első királyunk gesztusát. Az anya közbenjárását kéri szent Fiánál a magyar nemzet számára, melyben kialudt az ájtatosság, eláradott a káromlás és az eretnység. Pázmány utolsó gondolata az ország gondja volt, utolsó imájában a hazáért imádkozott.

Már csak az van hátra, hogy egyhuzamban elolvassuk ezt az utolsó imát, Pázmány utolsó remekművét.

„Oh áldott Szűz! Oh főpapi fejedelemnek virágozó vesszeje! Oh szentséges Lajtorja, mellyen nem az angyalok, hanem az Isten Fia szállott hozzánk! Oh mennyei Aquaeductus, áldomások csatornája és folyóvize! Oh bűnök lángjátúl nem perzseltetett rózsza! Oh testamentom szekrénye, melyben nem kő és vessző vagy manna, hanem mennyei tárház kincse vagyon! Teelőtted földre borúlok, és nemcsak predikálásomban felvállalt fáradtságomat te kezéd által Istenemnek nyújtom; hanem elsöben, bűnös fejemnek, azután ennek a te országodnak teáltalad irgalmat kérek. Édes Asszonyunk, Monstra te esse Matrem, ismértesd meg, hogy Christus Anyja vagy, és a te Fiad nem alább böcsül téged, mint Salamon az anyját, kinek arra felelt: Pete Mater, neque enim fas est ut avertam faciem tuam, hogy amü kér, megnyeri. Kérjed szent Fiadat, hogy a magyar nemzetben gerjessze fel az elaludt ájtatosságot; gyomlálja ki az eretnőségeket; zabolázza a káromlókat; világosítsa a bűnbe merülteket; és hozzon ki mindeneket a bűnök és tévelygések setéségéből, hogy mindnyájan egy szível-lélekkel, híven és igazán szolgáljunk Teremtőnknek.

AMEN”

A tintatartó, melyet Kazinczy megilletődve fog majd kezével érinteni, egyszer s mindenkorra kiapadt.

Petri György

BÚCSÚZÁS

*„Ne tudja más, ne hallja más,
örökre szól a búcsúzás.”*

(N. Mihalkov-parafrázis)

Ég veletek, barátaim, vége a dal-
nak: engem most már vár a ravatal.
Lehettem volna jobb, szorgalmasabb,
de sajnós ennyire futotta csak.
Kár, hogy így van, jó volna élni még,
másrészt belátom, ennyi is elég,
nincs rá okom – nem elégedetlenkedem:
tartalmas és szép volt az életem.
S mint bársonyon smaragdok, jáspisok,
drága hónapok ékköve ragyog
még káprázó, boldog szemem előtt,
ajándék minden reggel, délelőtt,
kiélvezem a maradék időt,
mint inyenc a húsos cubákokat
– csontig lerágom végnapjaimat.

Határ Győző

SÍRCSEND

Ilia Mihálynak

könyvektől én már nem várok csodákat
magam meg csodát hogy könyvekre váltsak
nem vagyok elég hazug-dölyfös-hiszékeny
– *eddig* hogy túléltem elég csoda nékem

kandallón penáteszt láreszt relikviákat
nem tartok a képzelgés akarmerre vágat
rég túladtam vakon vakogó hitetőkön
sírcsend üvegharangja lőn üdvösségem

az ég repül Föld kérgén szalad a hangya
s lennünnen szól sírcsend üvegharangja
– majd kibékülök sírcsendi kis ügyel-bajjal
a lincselve rám tipró vöröshangya-bollyal

hatmilliárd hangya volt hozzám goromba
kivel békülnöm/békélnem haló poromba
kelletik: bús bájvigyorral bizton megbékélek
ha idő még ez a nyúlfarkincányi élet

dolgom-vége: tengőn hogy csak tengjek-lengjek
forgó két gyík szemmel ég-földön merengjek
immár nem háborgat sem áldás sem átok
régmúlt szívserelmek volt haragszomrádok

mindhalálig szóló esküfogadalmak
szavak csak: ő-mondandójukkal odahalnak
a lét határozmányait belátón s elejtőn
hatmilliárd hangya legyen az elfelejtőm

emez embertermitárium hatmilliárdja
kinek ÉLNIÉLNIÉLNI szilaj szívevágya
szülőszék alól honnan a járást szemre-
vételeztem: rásiklom kegyes-jó tüzemre

elhagyom ég-föld festett misztikáját
ahogy ezredvégek szektákká szitálják
rágördülnöm tűzlő villanyrostélyomra
s már hamuhodással elnyel hamugyomra

Utassy József

MEGÖREGEDNI

Szeretnék szépen megöregedni,
kicselezve a bamba Halált,
s hirtelen összeroskadni, mint egy
épület, amit bomba talált.

VIRRAD A FÖLD

Hajnali hang-buborékok:
rengeteg í, ezer ű.
Szürkül a húslila égbolt:
Istenem, oly gyönyörű!

Rajta rigók hada, rajta
hars verebek, cinegék:
most kell, most a hozsanna,
most, mikor Isten igéz!

Virrad a Föld. A hatalmas
égre nyomul föl a Nap.
Kék zene szól. Gyere, hallgasd!
Átölelem derekad.

Caius Licinius Calvus

A KUTYAKORBÁCS

Calvus

Mercuriusra, ma nem megy a költés! Lopni ha tudnék
pár kifacsart ideát valahonnan,
vagy valakiktől jobb sorokat tán! Bár legalább egy
sánta ütemre futó, felemás, korcs
szócska lapulna eszem rekeszében – versbe cibálnám!
Battiades se segít... Nekem, ó, jaj,
már kiapadtak a bölcsek, a buzgó régi poéták
mind, kik a jambusokat Sisyphusként
görgetik át s föl-alá tüzesebb dühü verseiken. Jaj,
most le se szarnak a kis szuka múzsák:
nem jön az ihlet, az ötlet, akármi. De még keserűbben
nézek a holnap elé tehetetlen,
mint e sarokba vetett, egyedül dohogó, tekerőző,
rongy kutyasutba dobott kutyakorbács.

Kutyakorbács

Sült kutyaszart! Be sután keseregsz – mi a baj, Licinius?
 „Battiades se segít...” No de, basszam, a
 Cyrenaebelit, ó, ama könyvmoly Callimachust még
 meddig idézgeted itt? S minek is kell?
 Illik-e egyre csak őt nyekeregni, citálni, lenyűni
 feszt nyavalyogva, ha nem megy az írás?
 Melpomenére! Minek nyöszörögsz?... Hát római költő
 vagy te, vagy asszonyi váz? Na, mi búsít?

Calvus

Jaj, Hispania hős katonája, te hű kutyakorbács,
 kit Salamantica-szült bikacsordák
 kormos bőréből hasogattak a bőszen luzitánok
 szíjaidat szorosán fonogatván
 egybe a Baetis erős vize mellett, Corduba táján,
 vagy szilaj anasi part meredélyén,
 Emeritában, avagy hol a tagusi Oceanus döng,
 s zúdul a szirteken át Olysippo
 tág kikötője körül... Noha szó, ami szó: hazudok, hisz
 jól tudom én, s csakis én – Eborából
 származol, ó, ebek ütlegelője, vad ostorok éke,
 ott sirítettek ilyen csavarintott,
 bűszke konokká. Tán heted éve hozott, hazatérvén
 végre, Veraniusom csataszomjas
 keltiberektől... Száz bikacsöknél jobb vagy: ezerszer
 fáj, ha te versz, ha te csapsz le, ha csattogsz,
 mintha Feretrius ős dühe sújtana elleneimre –
 írni se, élni se hagy seregük már.

Kutyakorbács

Hát, kicsi gazdám, mit szomorogsz ezen? Ej, ne kacagtas!
 S eddigi tetteimet se feledd el...
 Vertem a vén agarak hadait – hej, hogy menekültek
 egykor előlem ageb viczorokkal az
 ólba! Előttem a durva vadászkutya nyúlsvivü juh lett:
 csak vakogott, lelapult, s legelészett
 fűbe harapva... Alattam a harci molossusok is mind
 úgy vonítottak, akár sebesült hegyi
 ordások éji csapáson, a haemusi hóba lerogyva,
 és vörös oldalukat nyalogatván
 rögtön el is takarodtak: Epirusig egyre rohantak!
 Vissza honukba, hol ős kutyaavackuk
 tán ki se húlt még... Hej, hogy nyestem a külhoni thessal

kóborokat s pimaszabb, buta, római
 korcsokat is, ha ugattak a telken a sanda veszettek,
 s éjszaka hőseiként kutyafalkák
 törtek utánad a kertek alatt – vagy az Appius útján,
 sárteli árkokon át, harapósan,
 gyáva csapatba verődve, ha cselből hátba kerültek,
 s gyűltek a csúf csaholók: csak a sarkad, a
 lábad akarták jól elkapni elébb, de utóbb tán
 torkodat is, ravaszul kiszemelték
 marni nyakad, s a gigád kiszakítani bármilyen áron,
 álnokul és sunyin, ám lehetőleg
 nyalni, kiszívni, elinni a véred, az életerődöt,
 s én belevágtam a torz, az acsargó,
 rusnya pofák középebe – Apollo, légi Lycaeus,
 Farkasölő, Ragyogó, te segélj, óvj!
 És csattogtam, amíg a nyűszítő, herregi népség
 nem kezesült meg elég barikássá...
 Szende, csipázó, nyálas ölebbé váltak a vastag
 véredek – ágyba vizelt valahány már!
 Nos, kicsi gazdám, mondsza, mi aggaszt? Újra veszett a
 kányeszi nemzet – ugat s harap ismét?

Calvus

Újra bizony, de vadabb kutyafalkák várnak a szélben,
 s roskatag alkonyatok peremén friss
 vér szaga száll föl a füsttel a fázós, súlyos egekbe,
 s búzbe bomol ki a rügy: temetetlen
 bomlanak állati testek... A fényteli, lágy Tiberisre
 röppen a régi ragály feketén már:
 mélybe merül Tiberinus előlünk... Ennyi csapástól
 elmenekülnek a szép csecső nimfák,
 s nem poharaznak a parton az éveket évre köszöntő,
 föl szabadult lakosok, szeretők, sem a
 drága kisemberek úgy, ahogy egykor az Anna Perenna
 ünnepétájt nevetőn adomázva, s a
 gyepre heverve hanyatt a tavaszban... Bárcsak a barbár
 északon élne szegény fejem – áldott,
 vig agathyrsek közt, hol a tisztább, enyhe Marisus
 görget öreg köveket le a bércről...
 Bárcsak a sarmata földön avagy zord massagetáknál
 élne szegény fejem!... Ó, de nem itt, hol az
 érdem a hangos senkik erénye, csak ócska hazugság,
 mely hadoválni kopik, koszolódik a
 szolgálai szájban: szajha hatalmak s gyilkosok ajkán
 horkan a mérge, rohad... Lesik ismét
 lépteimet, szimatolnak a hordák, hú kutyakorbács –
 írni se, élni se hagy seregük már...

Kutyakorbács

Sült kutyaszart, Licinius! Ugyan sose sirj, sose bánkódj!
Látod-e, itt vagyok én! Ne se félj, mert
Megreperálok a dolgot – a sutban mért porosodnék?
Viszket a bőröm, amúgy bizseregnek a
szíjaim is! Gyere, kapj fel, uracsám!... Ihletes ötlet
lesz dögivel, haragunk ha lecsattan!

Calvus

Archilochusra! Komám, kutyakorbács! Caniculát is
éjsze lecserditem én heves égről,
hogya az írni segít tán... Nemhogy a bérebeket!
Rajta, a fórumi fő ugatókból,
vércsahosokból már ezután ne szalonna legyen, de
kunkorodó, kukacos kutyakorbács!
Hű kutyakorbács, üssük a korcsát, csípjen a nyelvünk!
Mert tüzes ostor a nyelv: jelet éget.

Kovács András Ferenc műfordítása

Somlyó György

EMPEDOKLESZ UTÁN (VAGY ELŐTT)... (VAGY MINDEN IDŐKRE)...

(A 350–354. sz. Töredékek nyomán)*

...mást mondok nektek: sem az egy, sem mind a halandó
nem született, és nem hal végül szörnyü halállal;
csak keverednek, s átalakulnak az így-keveredtek –
s kezdettől ezt hívja az emberi faj születésnek.

*

* A nyolcanéves költő kiadatlan fiataalkori versei

Ők meg, amint kikerültek mind a szabad levegőre,
emberré, vaddá, bokrokká vagy madarakká
vált gyökerekként, ezt nevezik kezdet- s eredetnek,
szétválásuknak *téves* neve sanyaru végét.
Bár magam is e szokott szólást használva beszélek.

*

Oktalanok! mert nem gondolnak messzire, és úgy
vélik, hogy *lehet* az, ami annak előtte sosem *volt*,
vagy meghalhat bármi is, elpusztulva egészen.

*

Mert nem kelhet a nem lévőből semmi se létre,
és ami lett, annak kiveszése merő lehetetlen,
mert ott lesz mindig, hova minden időkre helyezték.

*

...bölcs az a férfi, ki nem forgatna fejében olyasmit,
hogy míg éljük az *életet* (így említi szokásunk),
addig tart létünk jó s rossz dolgok közepette,
ám *azelőtt* s *azután* semmik voltunk és semmi leszünk is...

(ŐSZI)KÉK

Mégis azért is minden halogatás nélkül
Sebtiben kapkodva lázasan leírni

Leírni lázasan kapkodva sebtiben.
Habogva. Úgy-ahogy. Leírhatatlanul.
Míg bele nem vész a szokott mocsokba.
A hetvenkilencszerháromszázhatvanöt napokba
(Belevéve a szökőévek toldalékait is).
Talán még egy se volt ilyen. *Ilyen*.
Mintha a kékfestőből frissen kiteritenék
Ezt a koratavaszi késődélutánt a víz fölé.
Se Leonardo se Pablo nem látta ezt a kéket
Ahogy nagy ívben az esti sötétbe hajlik.
Ropogós síma érintetlen folttalan.
Egyetlen foltja a 12^m,55 fényességű
Millióéves aranyezüst patinás ifjú telihold

Magasan a mélyben sejlő folyó fölött
Körös-körül a híd s a partok gyöngyház klárisaival.
Az utca és a tér. A város. A világ.
Micsoda odvas aluljárók sarába rekedtek
a hetvenkilencszerháromszázhatvanöt napok.

S hogy tündökölt az egy amit majd itt hagyok.

**ADAM MICKIEWICZ "S³ K CÍMŰ
HATEZER-KÉTSZÁZHETVENNYOLC SOROS
DRÁMAI KÖLTEMÉNYÉNEK
(KISSÉ) RÖVIDÍTETT VÁLTOZATA**

(Bella István fordítása nyomán)

Bella Istvánnak

Bennünk most is sort állnak az Ősök
Heted- ha nem éppen százhetediziglen
S mivoltunk ott hordták már ez ősz Ők
Más-világi zsigereikben

Kisértének minket miképpen kísértjük
Mi azokat akik majd nyomunkba térnek
Nem tehettek értünk – nem tehetünk értük
Csak kísértet lehet a kísértett

Lettünk akik voltak – lesznek aki lettél
Nem gabalyodhatsz ki ebből a gabalyból
Előttünk utánunk ugyanaz a tett kél
S mindig ugyanaz a jaj szól

Tudták amit tudtak – tudjuk akik tudjuk
De bár feledni is tudná néha-néha
Útjaik utunkat mely nekik is útjuk
Ősök őseinek ivadéka

IDŐZAVAR

1

„Régi zene” (?)

De hiszen épp

Most vágódik ki az ajtó

És hallga és látvány

A kromatika rőtvdal palástjával a vállán

Belép

Gesualdo

Venosa hercege

2

Ma százhárom éve született

És mintha már százharmincezer éve

Meghalt volna

E virágjában száratört

Fekete rózsza

(Dolorosa)

Szigliget, 1999. augusztus 14.

Csiki László

ALBÉRLET

A kölyök

Elment a kutya.
Mari is elmegy.
Annyi, de annyi
hely lett.
Az utcáról reggel
bejöhet egy gyermek.

A kutya barátja,
vagy Mari kislánya.
Mit kellene nekem
elmondania?
A kilincsre mutat:
ki a', ki a', ki a'?

Örvendj, kölyök,
hogy nincs semmi itt,
ártatlan vagy tehát,
hidd, ne hidd –
öcsédet sem itt
nemzik vagy verik.

Emléked sincsen,
és kérlek, ne legyen,
szagodat se hagyd
idegen helyeken.
Csak amíg elalszom,
addig légy velem.

A levél

Üzent Mari,
hogy szép ott az ég,
de ott sincsen
belőle elég,
adjam ki,
küldjem mindenét.

Üzent Mari,
de nem irt feladót –
lehet a földön
egy postafiók,
odapetéz a hős-
szerelmes és a pók,

oda üriti uszadékát
a tenger dagálykor,
fényét a csillag,
s oda a betongátról
húgyát, aki
kiállni bátor.

Üzent Mari:
jobb ott a parlag,
és őt hagyják,
akármit akarhat,
de akkor meg, kérdi,
mi a szarnak?

A szomszédasszony

A gyermek (itt Pistának hívják,
de lehet Benő, Oszkár, Zoltán)
záróráig gubbasztott a postán,
mint egy menekült kurd vagy tírпák.

Hétkor már falta a párizsit
Anikónál, és a falon át
hallottam, hogy egy langyos kólát
szörcsögve, bőfögve beiszik.

Hegelt olvastam konyhaszéken,
sok volt nekem, untam egy kicsit,
de azért nem mertem oly nagyon.

Te nyeld csak, öcsi, a párizsit,
küldd át Anikót szomjan, étlen,
s az egész Hegelt rád hagyom.

Darvasi László

SZEREZNI EGY NŐT

Emilia Kastya is háborús szajhaként kezdte, de újabban Nagy Predrag oldalán járt. Csupa arany és ékszer volt Emilia Kastya, és olyan szép, mint a halottak mosolya. De én mégse féltém tőle. Az én apám sírásó volt, ezért aztán az lettem én is, meg se fordult a fejemben, hogy választhatok más foglalkozást, lehetek, teszem azt, kamionsofőr, katoná vagy csempész. Mifelénk minden második ember csempész, mert ilyenek a viszonyok. Csakhogy én a halottakkal már régen eljegyeztem magam, nem félek tőlük, se szépek, se csúnyának nem tartom őket. Beszélék hozzájuk, dicsérem és korholom őket, olyanokat mondok nekik, hogy ej, ej, Vladimir Kozma, de kár volt úgy sietni, vagy hogy Mara néni, Mara néni, hányszor magára esett a telihold. Egyszer egy Mamia nevű tízéves kislányt temetett apám, aki azért halt meg, legalábbis ezt mondták Belgrádban, mert nőni kezdett a szíve. Copsza volt, színes masnija volt, jól emlékszem. Bemástrom hozzá a nyitott koporsóba, és mellé feküdtem. És akkor, életemben először, jó lett. Nem nyúltam a kislányhoz, csak feküdtem mellette, míg végül kiömlött a magom, és aztán elaludtam, azt hiszem, így talált rám a gyerek anyja, egy jakulevói bábaasszony. Nagy botrány volt, mert Mamia szülei fel akartak jelenteni, azt sisteregtek és üvöltöttek, hogy holtában becsutenttettem meg a kislányukat, mire én csak néztem rájuk, és az jutott az eszembe, hogy a halál velem van, és pontosan ekkor, igen, ekkor, megszólalt a Gibraltár rádió.

Mondta, csak mondta a neveket.

Ismerősök és ismeretlenek neveit hallottam, csakhogy már mind halottak voltak, de egykor, talán tíz éve, száz éve, ezer éve ezeken a földeken kapirgáltak, falakat emeltek és kerítéseket eszkábáltak, itt táncoltak széllel és holdfényvel, itt ölelkeztek máglyarakással, és itt vackoltak el a hókupacok alatt, és néha, mint valami takarót, magukra húzták a csillagos eget, és az alatt vacogtak tovább. Úgy tíz éve nem volt olyan pillanat, hogy elhallgatott volna bennem a Gibraltár rádió. Néha ugyan halkabban szólt, egyszer-kétszer egészen elhalkult, de akkor sem teljesen. Magam se vélem ezt természetes állapotnak, s őszintén szólva szenvedek is tőle, különösen azóta, hogy szerelmes vagyok. Megfigyeltem, hogy Emilia Kastya úgy jár, hogy az árnyéka folyton táncol. Azt is megfigyeltem, hogy gyakorta szentjánoskenyeret rágcsál, ami pedig mifelénk a túrhetetlen szenvedély jele. Hallottam azt is, s ez különösen tetszett, hogy nyári napokon cukros lével öntözi a testét, s aztán kifekszik a forróságtól fuldokló ég alá, s hagyja, hogy belepjék a legyek, darazsak. Fésültette már a haját a pópával is, és Emilia Kastya most Nagy Predrag oldalán járt, de nem tűnt különösebben boldognak. És ez erőt és reményt adott.

A mi Nagy Predragunk Milenka Carica egyik főembere volt, és hős volt. Sokat munkálkodott Jakulevóban, sokáig élt egyetlen puskával a Szarajevót övező hegyekben, nyaranta járt az Adriára cápavadászatra, és maga mellé állította a csempészek fejedelméit. Övé volt minden mifelénk, a templom, a temető, a könyvtár és az arannyal fölékesített Adria Restaurant. Nagy Predrag akkora hős volt, hogy évekkal ezelőtt írókat is vett, ráadásul, ahogy ezt mondani szokás, különböző stílusú írók voltak ezek, mo-

dernek és az ősi szavakat tudók, tanultak és ösztönösek, bölcsességre vagy érzékiségre hajlók, megvette őket Nagy Predrag, és a tekintetét, ezt nem tudom másként mondani, beköltöztette ezeknek az íróknak a lelkébe, mert Nagy Predragnál senki se nézett szebben a környéken. Pillantásától begyógyultak a sebek, ha meg fájdalomra volt szükség, hát kinyíltak, s vörösen lüktettek, mintha éppenséggel el is szálltak volna a következő pillanatban. Jól tartja ezeket az írókat Nagy Predrag, és ha betegek lesznek, gondoskodik róluk. Sebeket ejt rajtuk a tekintetével, aztán meggyógyítja őket a tekintetével. Ha valami lelki nyavalya lesz úrrá rajtuk, ami az íróknál olyan gyakori, addig énekel nekik és veri őket, míg nyugodnak, s az Adria Restaurant valamelyik csöndes pincszobájában újra alkotni nem kezdenek, egészen mélyen, lent a föld alatt, akárha Milenka Carica testében tennék.

Dolgoztam akkor is, jól emlékszem. Már térdig a földben álltam, amikor egyszerre csak az arcomhoz ért valami nagyon-nagyon finom dolog. Mintha a megfáradt alkotói szél szövetéből feslett volna ki egy fényes szál. Leejtettem az ásót, és a nadragomba töröltem a tenyerem. Hosszú vörös hajszál szállt a homlokomnak, és odaragadt. Hah, nevettem, hah, hah. Emilia Kastyia elvesztette az egyik hajszálát. Hagytam a sirt a fenébe, és rohantam hozzá. Ez persze nem volt könnyű dolog. Kerítések, kutyás örök, csöndes szavú, halálos mosolyú érdeklődők mindenfelé. Egy őrnek meg kellett ígérnem, hogy én fogom eltemetni. Egy másik hivatalnok azt parancsolta, ha meghal, titokban helyezzem a sírjába az ellenségei képét, hogy odalent is legyen kit gyűlölnie. Végre beléphettem az Adria Restaurant udvarába. Emilia Kastyia a tornácon táncolt, és fésülködött közben. Éppen csak rám villantotta a tekintetét. Háborús szajhaként kezdte. Most meg Nagy Predrag oldaláról nézte az eget.

Persze bőséges jutalmat vársz, Szasa Grab, szólt, amikor megálltam előtte.

Igen, Emilia Kastyia, érdekelnek a jutalmak, szóltam halkán.

Mostanában olyan furcsán érzem magam, mondta.

Fürkésze bámult. Erre szokták azt mondani, hogy igyekezett belém látni. Szólt bennem halkán, mint az ég, a Gibraltár rádió. A lány idegesen a hajába túrt.

Annyi aranyam van, amennyit akarok.

Tudom, Emilia Kastyia, mondtam.

Ha kell, az összes katona értem imádkozik.

Tudom, Emilia Kastyia.

Az Adria Restaurantban egyszerre fölhangzott a zene. Milenka Carica emberei zenéltek sírva, ahogy szokták mostanában. Egy író, azt hiszem, Milorad Borzó volt a neve, mert már temettem rokonát, éppen a restaurant csempézett falú medencéjébe ereszkedett. A csempékre Milenka Carica hőseinek a nevét égették, s a látvány fantasztikus volt, mert mintha eleven, élő nevek között, akárha csillogó aranyhalak kíséretében úszott volna az ember. Mert senki se higgye, hogy a múltat nem lehet földíszíteni vagy kellemessé tenni. Hát igenis lehetséges. Milorad Borzó úgy úszott, hogy a nyakát jól kitarította az aranyló nevekkel telefestett vízből. Fekete dog követte, puha talpakkal, kint, a márványos parton.

Ravasz embernek látszol, Szasa Grab, szólt halkán Emilia Kastyia, és arcon ütött aranyba öltöztetett kezével. Kiserkent a vérem, befolyt az ingem alá.

Nem vagyok ravasz, Emilia, csak szerelmes, mint a szél.

Olyan furcsán érzem magam, ismételte tűnődve.

A dog keservesen vonyítani kezdett, de Milorad Borzó úszott tovább.

Most megyek, Emilia Kastyia, el kell még temetnem Pedrics gazdát, akinek besötétült a szívében.

Nem tudtam én, hogy lesz, mint lesz ezután, mert tényleg nem vagyok ravasz ember. Csak olyan, mint a többi porfújú és égfaló, teszem a dolgom, néha hús akad meg a fogaim között, néha oktalanul sírok és sajnálom magam, máskor meg csak botladozom a temetők halmjai között, és azt bizonygatom a borostyánnal befutott szürke fejfáknak, hogy ha nem is annyira jó itt, ahogy egyesek mondják, azért el lehet viselni. És közben szüntelen szól bennem a Gibraltár rádió. Ha ezt valaki mégis furfangos jellemvonásnak tulajdonítaná, vegye észbe, hogy soha nem csaptam be senkit. De nem azért, mert különösebben becsületes vagyok. Hanem mert nem érdekel a hazugság. És a gyilkolás sem érdekel. Legfeljebb, ha engem gyilkolnának, az igen, egy kicsit, az talán érdekelne. Mert engem leginkább a szerelem érdekel.

Emilia Kastya másnap ájult el először. Milenka Carica egyik hőséneke nevére napját ünnepelték. Aranyba és ezüstbe öltöztettek néhány nyírfát, udvarházat és környékbeli szüzet, koszorúztak néhány ősi helyen, és amikor a dízsörtűz eldőrent az Adria Restaurant tornácáról, Emilia Kastya lassan lecsúszott Nagy Predrag mellé a ragyogó csempére, és mozdulatlan maradt. A szeme fönnakadt, mint aki angyalt látott. A keze hideg volt, mint aki angyalt érintett. A lába merev volt, mint aki angyalra lépett. Csak az öle volt forró, mint aki valaki másik emberre gondolt végig az ünnepség alatt, miközben zenéltek Milenka Carica emberei, miközben elsüvítették a szokásos átkokat, miközben a fegyverek csövét nyalogatták. Senki se tudta, mi a baja Emília Kastyának, csak én, pedig nem vagyok ravasz ember. A fülébe zenéltek, cukros vízzel kenték a mellét, hónalját sóval melengették, mézet csorgattak a szemérmére, de nem ébredt föl. Csak néhány nap múltán, amikor végre eltemettem egy Aljosa Papa nevű fiatal harcost, és úgy elfáradtam a munkában, hogy elbóbiskoltam, el a sírján, és a homlokomon végigmászott egy ravasz csiga. Különös hetek jöttek, pedig, mondom, nem vagyok ravasz ember. Emilia Kastya rendre elvesztette az eszméletét, néha táncmulatságon, máskor meg az Adria Restaurant tornácán rendezett szavalóesten. Elájult Emilia táncolás közben. Kihullt a szájából a szentjánoskenyér, elájult az árnyéka és a homloka, elájult csupasz vállán a ragyogó kora délutáni fény. Aztán egy napon eljött hozzám Nagy Predrag. Dolgoztam akkor is, mint rendesen. Hát persze. Bora Kleinnek ástam a sírját, akinek eltévedt a testében a szél, és előbb megölte a nyelvét, aztán a kezét, végül pedig a szemét. Kövér ember volt szegény Bora Klein, jókora gödröt kellett neki kaparni. Nagy Predrag állt a friss földkupac mellett, nem szólt, csak félrebillent fejjel nézett engem. A lába mellett kutya ült, egy hatalmas dog.

Hallom, van egy rádiód, Szasa Grab, mondta végül.

Jól hallotta, uram, néztem föl rá, pedig nem vagyok ravasz ember. Csak éppen tudtam, hogy rajtam nem fog a tekintete.

Aztán miféle rádió az, Szasa Grab?

Én csak úgy hívom, hogy a Gibraltár rádió.

Szóval, mosolyodott el Nagy Predrag, halálrádió.

Úgy is lehet mondani, Predrag úr.

Mert másképpen hogy lehet mondani?

Gyógyulást kívánok Emília Kastyának, válaszoltam.

Ravasz ember vagy te, Szasa Grab, nagyon ravasz.

Nem vagyok én ravasz, Predrag úr, csak igen sok gödröt kapartam már ki életemben, próbáltam meg most tényleg ravaszkodni. Hanem rajta is vesztettem csaknem. Nagy Predrag úr szőrös keze a dog fejére ereszkedett.

Itt van ez a jó kutya, szólt halkán, szeliden. A neve Szlava Caesar. Egy éjszakára vigyáznod kellene rá.

Néztem a kutyára, mint a földre, amibe nem lehet gödröt ásni.

Szívesen megteszem, mondtam halkan.

Na, hát eridjél, Szlava Caesar, szólt Nagy Predrag, s a fegyvere csövével fenéken billentette a kutyát. De az állat máris visszahuppant. És nyomban viczorogni kezdett, köpte felém a forró, fehér habot. Hiába erőlködött Nagy Predrag, a kutya nem jött hozzám, és nemhogy egyetlen éjszakára, de még két percre sem. Talán mert nem bírta a halál szagát. Talán mert félt tőlem. Túlon túl ravasznak gondolt. Netán butának. Nekem ez mindegy. Szólt bennem halkan, mint az ég, a Gibraltar rádió, sorolta a neveket. Nagy Predrag megragadta az ingem nyakát, és olyan közlőről sziszegett az arcomba, hogy láttam az arany szemfogába karcolt halálfejet.

Nagyon ravasz ember vagy te, Szasa Grab!

Azzal leütött, és elment.

Pedig nem vagyok én ravasz ember, csak szeretek. Vagy mondhatnám úgy is, hogy enyém a halál, és enyém a szerelem. Nem tudom, honnan van ez a képességem, így szeretni, ennyire, és miért, s főként hogy egyesek, ha megéreznek is valamit a szenvedélyem erejéből, miért vélik ravaszságnak a dolgot. Nem azt mondom, hogy tudok szeretni. Aki ilyesmit tart magáról, hamarabb rohad el, mint a friss avar. Nem. Én se tudok szeretni, csak éppen a mértéket nem tudom tartani. Mert még a halottakon is látom, ez szeretett az életében, ez meg nem. Ez tudta a lelkét, ez röptette, ez meg nem használta. Szerelmes vagyok, és annyira, hogy Emilia Kastya rendre elájul ettől a szerelemtől, mert képtelen elviselni. Egészen védtelen lett, s hogy akarta, nem akarta, vágyott-e erre a védtelenségre, nekem mindegy. Nyilván ő is szenved ettől. Hogy ennyire szeretik. És éppen egy sírásó, Szasa Grab. Nahát, hogy éppen én. Ment a piacra Emilia Kastya, és elájult. Hallgatta Milorad Borzó verseit, és elájult. Szlava Caesarral játszott, és elájult. Így ment ez. Nagy Predrag sok pénzért külföldi orvosokat is hozatott, de ők se tudták kigyógyítani a lányt. A legtöbb, amit elhümmögtek, hogy levegőváltásra lenne szükség. Elmenni New Yorkba, Hágába, egy napot eltölteni az újjáépülő Szarajevóban. Végül újra eljött hozzám Nagy Predrag. A katonai terepjáró behajtott a temetőbe, átment néhány sírhanton. Nagy Predrag olyan szépen szállt ki belőle, mint egy király.

Ravasz ember vagy, Szasa Grab.

Nem vagyok ravasz, Predrag úr, lihegtem a sírgödör mélyéből. Éppen csak a fejem látszott ki az üregből. Szólt bennem halkan, mint az ég, a Gibraltar rádió. Nagy Predrag az arcomba rúgta a földet.

Ha Emilia Kastya még egyszer elájul, megetetlek Szlava Caesarral.

Rágyújtott egy szivarra, a gödörbe pöckölte a gyufát. Nem vagyok ravasz ember, de jól tudtam, ez hiábavaló fenyegetés. Szlava Caesar gyerekszivecskényit se harapna ki belőlem, mert annyira undorodik tőlem. Aztán meg úgy sejtettem, hogy Szlava Caesar szintén szerelmes.

Értem, Predrag úr, bólintottam mégis.

Nem tudtam, hogyan lesz, mint lesz. Nem is terveztem, csak vártam, annyira szerelmes voltam, hogy azt gondoltam, várakozni is elég. És egy napon Nagy Predragnak sürgősen délre kellett utaznia. A testvérei hívták, akikre rá akartak omlani a hegyek, akiknek a kertjei alatt tüzek gyúltak, akiknek a tavaiból lopták a hullámokat. Nagy Predrag végigtáncolt egy éjszakát, éhes vadmacskát varratott a zsákjába, belefésültetett a bajuszába néhány méhet, és ment. Láttam a temetőből, hogyan hajtanak ki az udvarházból a katonai dzsipek. Lövések dörrentek, kurjongattak is néhányan, aztán

csönd lett. Telihold volt. Szólt halkan a Gibraltár rádió. És én temettem, mert temetnem kellett, hanem néhány nap múlva remegve, szédelegve, az ájulás határán imbolygott be a temetőbe Emilia Kastya. Eddig kellett várnom. S nem tovább. Éjszaka volt. Szemrehányón nézett rám Emilia Kastya. Remegett az ajka, csupasz válla világított az éjben.

Mit akarsz tőlem, Szasa Grab?

Téged akarlak, Emilia Kastya, mondtam.

Mintha foltos ablaküveg mögül bámult volna. A szájába vette a körmét, és rágta tanácstalanságában. Nem tudtam, hogy a műkörmöket is szokták rágni a nők.

De hát miért pont én, Szasa Grab?

Csak azt szeretném, mondtam, miközben a nadrágomba töröltem izzadó tenyerem, hogy sikoltozzon közben. Vagy kiabálj. Énekelj nekem. Legyél nagyon hangos, arra kérek szépen, Emilia Kastya.

Én némán szeretem, ellenkezett Emilia Kastya.

Velem előbb hangosan kell. Nagyon hangosan. Olyan hangosan, hogy halkuljon el minden más. Érted?

Értem, mondta Emilia Kastya, s leült egy frissen kihányt földkupacra. Ledobálta magáról az aranyat, mind a sírgödörbe dobálta. Könnyű, nyári ruhájából, melyen görög fecskék kergetőztek, úgy bújt ki, hogy jószerivel meg sem mozdult a válla. Meztelen volt Emilia Kastya, de még nem mosolygott.

Nem vagyok ravasz ember, mondtam tehát.

Emilia Kastya elmosolyodott végre, és úgy dőlt hátra, lassan és óvatosan, hogy fölkinált mindent, amit fölkinálhatott. Nem azt mondta, hogy a teste az enyém, hanem hogy segít bármiben. És, azt hiszem, ez volt a legtöbb. Ráérezkedtem, és odatettem a tagomat, ahol kinyílt nekem. Belementem a húsába. És benne voltam, és nem mozdultam. Jó volt, hogy benne vagyok, és hogy az is elég. Talán kicsit féltem is. Nem kell mozogni, benne kell lenni egy másik emberben, sokáig, mozdulatlanul. Szólt halkan a Gibraltár rádió, sorolta a neveket. Emilia Kastya félrefordította a fejét, és hangosan lihegett. Rajta voltam, benne a húsában, furcsa érzés fogott el. Hogy nem vagyunk egyedül. Hogy amikor ilyet csinál az ember, mindig nézik odafentről.

Nem vagyunk egyedül, mondtam.

Hallom a rádiódat, Szasa Grab.

Isten néz bennünket, Emilia Kastya.

Hallom a rádiódat, Szasa Grab!

Hallom! Hallom! Hallom!

Végül hajnal is lett. Gomolygott fölöttünk a pára. Hát persze. Arra gondoltam, lesz még az életemben olyan pillanat, amikor nem hallom a Gibraltár rádiót. Egyetlen ilyen pillanat lesz, és az is elég lesz. Az talán megnyugtató. Az volt a tervem, a vágyam, hogy Emilia Kastya segít nekem. Rosszul sejtettem. Vagy nem is tudom. Mert ott az éjszakai ég alatt, miközben benne voltam a lány testében, miközben azt bizonygattam neki, hogy nem vagyunk egyedül, miközben ő sikoltozott, szavalt és énekelt, nyöszörgött és fuldoklott, éppen úgy, ahogy kértem tőle, valami történt a Gibraltár rádióval. A rádió egyszer csak bementa Emilia Kastya nevét. A lány hirtelen megmerevedett.

Isten veled Szasa Grab, lehelt az arcomba.

És a Gibraltár rádió újra bementa Emilia Kastya nevét, pedig ez nem volt szokása, mert annyi név nyüzsög, lebeg és úszkál a múltban, hogy nincs hely és idő a Gibraltár rádióban ismételtetni vagy kivételezett helyzetbe hozni egyiket a másik kárára, gon-

doltam, eddig legalábbis, ám amikor már vagy századjára mondta be a Gibraltár rádió Emilia Kastyá nevét, tudtam, hogy ez visszavonhatatlan. Talán amiről álmodoztam.

Délelőtt volt akkor már, mert fáj a hátam.

Ástam a sirt, és hallgattam a Gibraltár rádiót. És egyszer csak megláttam a tétován közelgő lábakat meg a kutya feszült, harapásra kész pofáját, és néhány pillanat múlva már ott is állt mellettem Milorad Borzó, az író, és Szlava Caesar, a fekete dog. Bámulták a lányt, bámulták szerelmemet, Emilia Kastyát, akit a földre fektettem. Milorad Borzó bólintott, s cigarettára gyújtott. Aztán a kutya mutatót.

Csak egy éjszakára fogadtam be, mondta halkán.

Szlava Caesar úgy nézett ránk, mintha értené az emberi beszédet. Emilia Kastyá, Emilia Kastyá, Emilia Kastyá, szólt a Gibraltár rádió. A kutya megnyalta az író kezét, aki erre idegesen a hajába túrt. A homlokát dörzsölgette.

Ez téboly, mert tényleg csak egyszer, ismételte.

Hirtelen lehajolt hozzám. Igyekezett úgy sutogni, hogy csak én halljam.

Mondd el, Szasa Grab, hogyan csinálod. Kérlek szépen, mondd el. Talán ha egyszer elájulna, el tudnék menekülni tőle.

Szólt bennem a Gibraltár rádió, ismételte Emilia Kastyá nevét. Motorzúgás és vad, szomorú zeneszó hallatszott a közelből, úgy lehet, visszaérkezett Nagy Pregrad és kísérete. Visszajött a hős, a hegyek állnak, csendesek a kertek, a tavak hullámoznak. Most tehát el kell temetnem Emilia Kastyát. S ahogy a lány teste alá nyúltam, közel került a kutya pofája. Szlava Caesar az író, Milorad Borzót bámulta.

Milorad Borzó, Milorad Borzó, Milorad Borzó, hallottam a kutya fejéből.

És közben sirt Szlava Caesar.

Radics Viktória

EBSORS

A képernyő előtt ültem, amikor megszólalt a telefon.

– Szijja! – így ejtette, csettintősen, a szó végét felkunkorítva. – Szijja, szívem, pattanj, mert három perc múlva ott vagytok!

– Te mindig az utolsó pillanatban. Mindig rohanvást. Már azt hittem, elúszott az egész. Jól van, rögtön összekapom magam, és repülök – így én, boldogan, mert haza akartam látogatni, napok óta gyötört az anya utáni vágy. Képes voltam bebújni a molyette, fekete berlinerkendő alá, és szipogni utána.

Még egy utolsó pillantást vetettem a monitorra, ahol fodrosan, egyenletesen hömpölygött a szöveg, szélesen, mint otthon a Duna – sajnáltam lezárni. Végre valami tetszett, megkapott ez a halottak napi jelenet, a bácskai temető hangulata: gyertyalángok örvényei a sötétség foglalatában, a kovácsoltvas kapu előtt az albán sültgesztenye-árus, ahogy villámgyors mozdulattal sodor tölcserért az újságpapírból, és literes mérővel bezuttantja a kormos szemeket – érzem a tenyeremben a tölcser melegét, szimatolom

az édes, égett illatot –, a szerb gyertyaöntő a ceruzavékony, sárgásbarna gyertyaszálai-val, a magyar mézesbábos néni, aki selyemcukorkát, törökmézet is árul, világos van a sötétben, izzik a rostély alatt a parázs, bámulom a piros celofános mécseseket, morzsolom a pikkelyes gesztenyét, fekete áramlatok úsznak a lángtengerben, csöndes most a nép, hajlong, összekulcsolja a kezét. Harangoznak? Legutóbb éppen Zolival suhantunk el a halottak napi temető előtt, feljajdultam a gyönyörtől, hogy minden olyan, mint rég, megígérte, hogy visszafelé megállunk, de persze nem így történt, rohant, mint mindig. Meg addigra már csak néhány magányos fénytócsa csillogott. Lekapcsoltam a gépet, rohantam én is a fürdőszobába, gyorsan kifestettem a szemem, kirúszoltam a szám, már hallottam letről a dudaszót, fésű, púder, táska, útlevel, kabát, lehuppantam a napsárga kocsiba, az elülső ülésre, keresztbe tettem a lábam.

– Szóval mégis megyünk? Az irodában én nem kellek, ugye? Mert most, úgymond, privátim tartok veled. Száz éve nem láttam anyámat.

– Kerülünk-fordulunk. Mindenesetre följössz velem, aztán majd meglássuk.

– A hitelügylet?

– Mhm. A Vésó be van sózva.

– Megjött a pénz? Vagy meg tudod neki magyarázni?

– A hitelt nem kell visszafizetni. De a pénz is meglesz, jövő péntekre ígérték a zsidók.

Letárgyaljuk gyorsan, aztán veretünk haza.

Már nem csodálkoztam ilyeneken, hogy „a hitelt nem kell visszafizetni”, belenyugodtam, hogy a bankügyekben minden lehetséges, a legképtelenebb dolgok, egy értéktelen értékpapírért például „teljességgel legális úton” befuthat a Hatalmas Nagy Összeg, ennek lázában égtünk már két éve, Zoli meg én, a „general deputy manager” és botcsinálta szerb–német tolmácsa, élő nyelve.

Mr. Zoltán Husz Deputy General Manager, Wayoming (sic!) USA – ez állt a nemesszürke névjegyén, melyre egy timpanon volt nyomtatva *BELL US LTD.* cégjelzéssel, a csúcán verdeső szárnyú madár, csőrében kigyóval. Sohasem mondtam ki, de sejtésnél bizonyosabban tudtam akkor már, két év ismeretség, barátkozás, üzletelés és röpké szerelmi élet után, hogy a szép nevű „BELL US LTD.”, amit különféle szerződésekre, üzleti levelekre, faxokra, ajánlatokra, jegyzőkönyvekre ezerszer legépeltem, egyszerűen nem létezik. Lehet, hogy egy amerikai nagybácsi kegyes ajándékként bejegyezték valahol Wyomingban, de csak a neve van, cég nincs. Am ezen sem volt mit csodálkozni, mert láttam, hogy az üzleti életben is minden lehetséges, *anything goes*, az „Enteriőr” nevű pompás cég a Római-parton például egyáltalán nem irodabútorral kereskedik, hanem egy Párizsban székelő „pénzügyi csoport”-nak közvetít. Onnan kapja Zoli a fő instrukciókat, a Rózsán keresztül, ezt is sejtettem.

– Fél a Vésó bácsi?

– Fingja sincs az öregnek a bankügyekről. Lefoglalta a műtrágyát, amit Boszniába küldtünk.

– El fogod tudni magyarázni neki? Gondolom, ez számára elég megfoghatatlan. Ő régi vágású kereskedő. A műtrágya, az legalább tapinthatóan van. De egy ilyen összetett hitelkonstrukció...

– Ezért kellesz te is, hogy beleverjük a fejébe.

– Nem lesz könnyű. Ha valaki ennyire retteg, hogy átverik...

– Semmi oka sincs rá, hidd el.

Hinni hittem, hittem én Zolinak idestova két éve. Igaz, az utóbbi fél évben már nem hittem, csak bíztam benne, és elfojtottam a kételyeimet. Hisz nem értettem a vir-

tuális tranzakciókhoz. Engem nem érdekel a Hatalmas Nagy Összeg, nekem fizesse ki a tízezer forintomat, de ha ne adj' isten bejön neki, ha megtörténik a csoda... Miért ne. Amit én csodának érzek, azon ő éjt nappallá téve dolgozik, nyüzsög, telefonál, iratokat fordított velem számszámra, faxol, vezet, repül, tárgyal szüntelen.

Ez varázsolt el az első időkben: ahogy ez a férfi akar. Lobog benne a vitalitás, de nem úgy, mint bennem, aki a búskomorság meg az egzaltáció között hányódom, és szeszélyekké foszlik szét a lelkiem, ez a férfi az akaratával magához igazítja az életet, ez alapozza az egzisztenciát és épít, míg én szertelenkedem. Szó mi szó, fölhalálta magát a kapitalizmusban. Hol bizniszmennek, hol menedzsernek, hol bankárnak, hol közvetítőnek titulálták, ő is hol ennek, hol annak mondta magát, nem lehetett tudni, voltaképpen kicsoda-micsoda, de láttam, hogy a legtöbb partner is ilyen, nem lehet pontosan meghatározni, mi a szakmájuk: csinálják vagy csinálni akarják a pénzt. Ez van.

Bámultam, mint borjú az új kapura. A betűim rengetegével, könyveimmel, irományaimmal együtt olyan szegény voltam, mint a templom egere – Zolival szemben mindig csupa állathasonlat jutott eszembe magamról –, ha csak rá gondoltam finansiális helyzetemre, pánikba estem, összeszorult a gyomrom, a fejembe szökött a vér, úgyhogy inkább struccpolitikát folytattam ez ügyben. Időnként azonban felordított a pénz, mint Bálám számára. Ilyenkor megembereltem, ésszerűsíteni akartam magam. Zoli volt az egyetlen kapaszkodóm: megígérte, hogy rendbe teszi a szénámat. Biztosítani fogja a megélhetésemet. Bevezet az üzleti életbe.

Kíváncsi is voltam erre az új világra, meg rettegtem, hogy kihullok a rosta likán. Elpusztulok, mint a téli légy. Az élni akarástól dobbant a szívem, amikor egyszer csak, egy szép kora tavaszi napon betoppant hozzám az üzletember, és jövőt ajánlott. Bizony jólesett, ahogy ez a férfi vezet: határozottan, de lazán fogja a kormányt, a másik kezében a mobiltelefon, a hüvelykujjával tévedhetetlenül nyomkodja a parányi, foszforeszkáló gombokat, Amerika, Európa... vagy az én combomon zongorázik.

Dehogy akartam a szeretője lenni. Nem is tetszett. Ki nem állhattam a Picasso-nyakkendőt, az arany nyakkendőűt, a színes zakókat, az arany nadrágszíjcsatot, mely mélyen a pocak alá vájódik, a szigorúra szabott Lenin-szakállt, lábán a mokaszint, az ostoba himvicceit – mi a különbség a nő meg a tyúk között, hehehe –, meg alacsonyabb is volt nálam, köpcös is, taszított a hetyke, céltudatos járása, az egész menedzserimidzs, a tökéletes magabiztosság, a megjátszott mindentudás. Átláttam rajta, miként átlátott rajtam ő is. Csakhogy a szíve. Éreztem benne azt a beregdaróci konok kölyköt, akinek a nagyapja szegény zsidó boltos volt tucatnyi gyerekkel, az apja meg hatgyerekes, szakmunkás proli; akit csúfolnak, mert ő a legkisebb, aki nekimegy a nagyoknak, akkor is, ha megverik. Meghódított az utópiás lelke – hisz a maga módján ez éppúgy a fellegekben jár, légvárat épít – spekulál –, mint én, nem kevésbé szenvedélyesen, jöttem rá csakhamar. Igen ám, de ő ALAPOT – pénzt – is fog teremteni az élethez.

Hogy a pénz az alap – a rendszerváltás óta minden egyes nap ezzel kólintott fejbe; tiltakoztam, megrémültem, összezsuklottam, feltápázkodtam. Még a pszichológusom is kiebrudalt, mert elfogyott a pénzem. A gyerek mindennap pénzt kért. A papa kelt. Én meg írtam. Egy évig dolgoztam a halottak napi prózán.

– A kurva életbe! – fékezett le Zoli a solti kanyarnál.

– Ugye megállunk a lila háznál? – hízelegtem.

Válaszul a térdemre tette a kezét. Följebb már nem merte, mert már rég elvágta viszonyunk kényes szálát. Ahogy fellobbant, olyan gyorsan ki is aludt a szalmaláng;

némi megrázkódtatás árán beláttam, hogy képzeletben átszíneztem őt, kinagyítottam a lelkét, elvesztettem a valóságérzékemet megint. Az ördög vigye el, nem tudom, hogy, de folyton csal ez az ember, önmagát is becsapja, adja a nagyot, stilizál, önkényeskedik mindig: itt túl markáns vonalakat húz, ott sumákolva árnyékol, amott kacskaringósan kanyarint, és ő sem tudja, mit hallgat, mit fojt el, hol siklik félre, hol lyukasztja ki a papírt a ceruzája. Több dologban magamra ismertem, de ilyesmiket firtatni vele nem lehetett, hiányzott belőle az önreflexió képessége és követelménye, meg a szükséges meghasonlás. Törte az utat a kapitalizmus sűrűjében, naivan, mégis szünös-szüntelen, a legképtelenebb módon fondorkodva, nyakasan számígtatva – tiszta lelkiismerettel. Míg én állandóan füstölgök, ég a bőröm a földérintett és föl nem derített vétkeimtől, javítanék, összezavarodom és hibázom megint, ez minden reggel frissen, fűgén, vassalt ingben pattan, ugrik az *Opel Astrájába*, intézkedik, tervez, szervez, koncipiál. Az átütő akarata, a hite, ami eleinte elbűvölt, épp az lett később kétséges: én látom, hogy nem tudom, hol s mi a mérték, de ez a férfi maga alakítja, és szilárdan hiszi, hogy helyesen jár el. Egyvalakinek engedelmeskedik, a római-parti Rózsának, illetve a fölöttes „párizsiaknak” – a „zsidóknak”, ahogy mondani szokta. Én meg őneki. Nahát, lendüljünk csak bele! Menjünk, ő tudja, hova! Bizalmat parancsoltam magamra.

Pedig az a Rózsa, istenem! Olyan, mint egy mohó hörcsög. Kövér, faggyúsárga bőrű, apró fogai vannak és pirinyó savószeeme, a pocakján megfeszül az arany óralánc. Egy miniatúr, fekete Lenin-mellszobor áll az íróasztalán, sima, kopasz koponyája tenyérbe kívánczozik, alatta pedig, fektetve, egy Krisztus-ikon, furnérlemezre kasírozva, egek! A falon posztszurrealista festmények; hatalmas tojás hegyormok között, vgyori, bicikliző Ámorok. És az egész iroda teli vitaminnal, méregtelenítő tablettákkal, természetgyógyászati készítményekkel: *Herbalife*, *Centrum*, csipkebogyó-sűrítmény, gyógyteák. Aramvonalas, fémvázás bőrszékek, ultramodern, meggyfa íróasztal. Az iratok közt egy piros alma, amott egy banán. A pasas meg sárgul, majd szétpattan a koleszterintől.

Így szédültem majdnem minden irodában, hol egy villamos mini szökőkúton akadt meg a szemem, hol egy hatalmas fotórealista festményen, melybe egy másik fotó volt belefestve, hol aranyrámás családi fényképeken: nagyapa az unokájával, szent család. Az egyik banki tárgyalóteremben hadirepülőlt ábrázoló szobrot láttam, a másikban Szent Szávát, a harmadikban Slobodan Milošević életnagyságú portréját.

– A te lila házad! – mondta Zoli gyöngéden.

Az én lila házamat időközben fehérre meszelték, de átütött a korábbi szín, amitől hullafoltos lett a csöpp, magányos bódé a határban. Körötte sehol semmi, csak a messzi távolban sejlenek az erdők. LILAAKÁC – ez diszelgett immár vérpiros betűkkel a kapubejárón. Azért szerettem ezt a kis kocsmát, mert ilyen védtelenül abszurd. Úgy roskadt az üres síkságban, mint egy kutyaól. Meg a kutya miatt szerettem, meg is irtam egyszer a Kormost, az ősz szőrszálakkal a bundájában, amint a cső alakú vaskályha előtt szunnyad elégedetten, néha rándul egyet a lába. Megrendített a kutyaboldogsága. Megdéldegeltem a kölykeit, odaadtam nekik a kávé mellől a tejszínt.

– Jó napot! – kurjantott Zoli élesen, de most nem jött elő a Kormos, és az ondolált hajú kocsmárosné is csak percek múlva battyogott elő a bódé hátsó helyiségéből, sápadt, közönyös arccal, dobként feszülő hassal.

– Hát a kutya? – kérdeztem rögtön. Húlt helye volt a kályha előtt.

– Lelőtték – vont a vállát az asszony.

– Hogyhogy?

– A vadászok. Kutyalövés volt. Olasz vadászok járnak erre, nem volt szarvas, kutya-

lövést rendeztek megint. Olyankor nem nézik, hogy van-e gazdája a kutyának vagy nincs.

– Kutyalövést?!

– Kell nekik a kutyabőr. Dobnak az a legjobb. Olaszországban jó ára van. Szegény Kormos. Jó egerész volt. Idehordta nekem az egereket meg a patkányokat a küszöbre, szép sorjában. A kölykei is odalettek egy szálig.

– Maga nem fél itt egyedül? – kérdezte Zoli két telefon közti szünetben.

– Á. Különbösen is megígérte a férjem, hogy vesz nekem egy mobiltelefont – nézett sóváran a Zoli mobiljára.

– Hát a baba?

– Húsvétra várom. Húsvéti baba lesz.

Magukban villogtak az új játékautomaták, szemezett velük a mennyezet alól a tévé. Kibírtam, hogy ne húzzak le egy pálinkát. Elszorult a szívem azért a kutyáért pedig. Hisztiztem is, amíg a kocsit felé mentünk, szidtam a digókat, a vadászokat, az egész dobipart.

– Még jó, hogy leírtam a Kormost – mondtam az ülésre huppanva.

– Engem mikor írsz le? – nézett rám oldalvást ő kacéran.

– Majd ha belendülsz megint. Az utóbbi időben pang az üzlet.

– Tudod, kicsim, várjuk a pénzt.

– Mindig csak holnap, meg jövő héten, meg holnap.

– Most ígéretet tettek a zsidók, hogy jövő pénteken meglesz. Már ki is adták a pi ordert.

– És akkor megyünk Párizsba?

– Megyünk. És rögtön beindítjuk a másik akciót, tudod, az államkölsönt, amit fordítottál. Az húsz évre szól, rendbe lesz hozva Bosznia. Autóutak, kórházak, bánya, kőolaj-finomító, benzinkutak, diszkontok, vámmentes zóna, malom... Én meg te leszünk az ügyintézők. Bekapcsoljuk a magyar vállalatokat, az építőipart, a malomipart, átfolyassuk a zsidó tőkét.

– Ezt mind a Rózsa által?

– Ő az oroszok felé is tud közvetíteni. Meg Svájc felé is.

– Fantasztikus.

– Csak ehhez az kell, hogy stabilizálódjon már Boszniában a politikai helyzet, mert így túl nagy a kockázati faktor. A zsidóknak nagyon komoly szándékaik vannak.

Nem szerettem, amikor ezt így mondta, hogy „zsidók”. „Leszólta a zsidók”, „a Rózsa tárgyalt a zsidókkal”, „azt kéri a zsidók”... Mindig megrándult bennem ilyenkor egy ideg. Micsoda dolog, bár sosem beszélt róla, hallottam, hogy zsidó az ő apja is, meg egyébként is utálok ezt a mítoszt vagy mániát, mely a zsidók meg a tőke örök frigyét hirdeti. És egyszer találtam a kocsiban egy antiszemita lapot, kiugrott a szemem, azt írta benne, hogy nem is volt holocaust, ordítani kezdtem, te rohadék, te barom, fasiszta, vastag bőrű maffiózó, hülye macsó, de ő azt mondta, nem tudja, hogy került oda, valaki ott felejtette azt a vackot.

– Nem vagyok maffiózó, sosem is érdekelt a maffia, már mondtam – mondta.

Hát valóban nem volt gazdag, nem jártunk elit helyekre, a fogához verte a garast. Benzinkutaknál szeretett kávézni, a nonstop neonfényben, csővázás asztalkánál ülte vagy az árukat nézegette. Nézetem, milyen kedvtelve nézi a tömött gondolákat, a plafonról csüngő tarka bővlit, az árucikkek szépen elrendezett építményeit. Mint valami világkiállítást. Sosem vett semmit, csak leolvasta az árukat, mint a múzeumban a fest-

mények címét a műkedvelő. Néztem, hogy simogatja a szemével ezt az új világot, örömet leli abban, hogy minden kapható. Voltaképpen hazafi volt ő, az új, polgári Magyarország híve, országépítőnek hiszi magát, a jövő emberének, akinek a gyermekei remélhetőleg már Eldorádó vagy Amerika fiai lesznek. A benzinkút olyan neki, mint egy mini utópia: autók, energia, elegancia, *delicatess*e és drága nyugati holmik tömkelege.

A benzinkúti pincérnő átlátszó blúza látni engedte a melltartóját, szoláriumbarna hasát, gyöngyös köldökét. És még ez az áttetsző blúz is mélyen ki volt gombolva. Zoli úgy ragyogott a bárszéken a habos kávéja mellett, hogy mosolyogni kellett rajta. Azzal a sajátos kis kuncogással nézett a nő keble közé, ami miatt meg lehetett szeretni. Ilyenkor kicsit behúzta a nyakát, megbillentette a fejét, felcsillogott a szeme, volt benne valami a kópé kisfiúból meg a dörzsölt férfiből egyszerre.

– Na, menjünk! – pattant fel, nem adott borralót. – Ami engem illet, akár vissza is fordulhatunk, abszolút nem érdekel az öreg Véső lelki élete. Naponta tízszer rám telefonáltat a Karcsival.

A határon megfájdult a gyomrom, mint régen, amikor még nem volt ilyen egyszerű az átkelés, félttem a magyar vámosoktól, hogy kiutasítanak, és félttem a jugoszlávoktól, hogy nem engednek át. Ősi szorongás tölt el most is, amikor meglátom a szigorú, csúnya magyar vámtisztőt, aki egyszer megmotozott, meg amikor furcsán néz nekem odaát a szerbek:

– Ti si naša! – mondják tegezve: hogy én az övök vagyok.

Itt, a senki földjén szeretkeztünk egyszer, nyáron. Hirtelen jégvihar kerekedett, tépte a szél a piros-fehér-kék, csillagtalánított zászlót, koszorúba tekerte a fákat, lilászöld színekben játszott a táj, kopogtak a szélvédőn a jég szemek, villámlott, dörgött, meg kellett állni, bennem szakadt valami, ahogy ott ültünk a zárt autóban, csatazó üvegek mögött, ézengésben, most én kezdeményeztem, dacból, de közben teljesen elszálltam képzeletben, nem vele voltam voltaképp, ki tudja, kivel, kiszakadtam a fülkéből, nem éreztem semmit, csak a lelkemben viharzott, és utána holtra váltam. Csak-hogy nem a gyönyörtől: valami operai pátosz facsarta ki belőlem a lelket.

Magyarán: lóditottam a gesztusaimmal én is, nem nagyon kérhettem rajta számon semmit.

Amikor felfogadott, nyomban eldöntötte, hogy előbb-utóbb testileg is birtokba vesz. Úgy viselkedett, mint egy profi. Nem akármit, dokumentumokat adott át nekem fordításra, óvatosan, össze ne gyűrődjenek, a legfinomabb fóliába öltöztetve őket.

– De hát én nem értem az üzleti nyelvet – mondtam meg őszintén, miközben sorjában elém helyezte az ijesztően szép papirosokat.

Felnézett rám, és abban a pillanatban fölmért. Később jobban megismertem ezt az egy másodperc alatt huszárvágást végző, éles pillantást. Mandulavágású, zöld szeme volt; ilyenkor megmeredt a szemgolyója, mintha lövellne.

Levetkőztetett abban a pillanatban, lemetszette rólam az ócska trikót, lerántotta a régimódi, bokorugró szoknyát, ott álltam pőrén, egy még kívánatos testű és sóvárgó, magányos nő, aki elhúzódva és elveszetten néz bele a világba. Egy szempillantás alatt elhatározta, hogy a szeretője és az üzleti segítőtársa leszek. Megvett:

– Holnapután jövök a munkáért – mondta ellenvetést nem tűrően, felkapta a kocsikulcsot, a telefont, és mint akit bolha csipette, felugrott, elszellett.

Könyvtárak, szótárak halmái, szövegformázás, táblázatkészítés, a munka fontosságának tudata. Nagyon komoly papírok voltak azok, cégregisztráció, éves mérleg,

bankhitelkérelem. Minden szót háromszor ellenőriztem, nyelvtanokat, glosszáriumokat forgattam, mint egy modern üvegpalotába, úgy léptem be az üzleti nyelv épületébe. Három nap múlva tucatnyi tökéletesen megformált, az eredetinel is szebb, áttetsző fóliában csillogó iratot helyeztem elé az asztalra. Büszkén. Rám nézett, fáradt és izgatott voltam; abban a pillanatban a hatalmába kerített.

– Legkésőbb holnapután kifizetem – mondta, és hátradőlt a fotelben. – Kibírod addig? Hogy vagy?

Mindig az én lakásomban találkoztunk (nem volt saját irodája), ahol pattogzik a festék az ablakkeretekről, rojtosodik a kárpit, érződik a könyvek finom, melankolikus porszaga, nincsenek drága festmények, csak fura képek, gyerekrajzok, poszterek, és a nikotintól bánatosak a növények. Könyvek járnak-kelnek rendetlenül a lakásban, keresik a helyüket, befészkelik magukat ide-oda, aztán ebsorsra jutva elhevernek a polcokon. „Szegény könyvek”, ezt érezhette Zoli, „szegény nő”, és feltámadt benne a férfiaság, ami nála egy húron pendült a gazdagodás vágyával.

Néhány nap múlva egyszer csak fogott, ráfordított az asztalra, felemelte a szoknyám, félrerántotta a bugyim, és úgy. Hagytam magam, mint egy vágóhídi állat. Beletelt jó néhány másodpercbe, mire a hökkenetem, melybe kíváncsiság is vegyült, tiltakozássá fajult, és félrelöktem. Csakhogy akkorra már, úgymond, kompromittálód-tam. Lesimítottam a szoknyám. Azt hitte, hogy a kéjtől lélegzem mélyeket. Álltam a tavaszi napsütésben, megigazítottam a hajam, és zavaromban mosolyogni kezdtem. Komoran begombolkozott.

– Én nem... – dadogtam, de mintha csak igent mondtam volna. – Nem akarom, mert én így... – de mintha csak azt mondtam volna, hogy majd máskor.

– Mellettem nővé válhatsz – mormolta aztán vezetés közben a kocsiban. Nem nézett rám, előremeredt, és szidta a pesti közlekedést, de láttam, hogy ezt nagyon komolyan gondolja.

Csak hónapok múlva ordítottam.

– Eressz ki! – rángattam belülről a kocsiját. – Ki akarok szállni! Tegyé ki egy vasútállomásnál! Vagy akár egy erdőnél! Megfulladok! Haza akarok menni!

Összeszorította a fogát, hallgatott.

Összekuporodtam az ülésen, sírtam.

– Nem értem, nem értem, mi bajod – mondta csöndesen.

– Az életem... – hüppögtem.

– Meglátod, néhány hónap múlva minden rendben lesz. Megcsináljuk ezt a kölcsönt a szerbekkel, lesz pénz, megalapozzuk a jövőt.

– Lesz pénz? – néztem rá tétován. – Én mindig a csőd szélén érzem magam. De úgy egészeben.

Magabiztos mozdulattal gyújtott rá.

– Kérsz?

Kék *Multifilter light*.

– Figyelj, kicsim, most feljössz velem az irodába, lerendezzük a Vésőt, aztán te elmész anyádhoz, én meg még beszélni fogok négyszemközt a Karcival. Úgy tervezem, hogy legkésőbb tíz magasságában söpörünk is haza.

Merthogy ebben a városban, ahova üzletelni jártunk, itt, Zomborban élnek a szüleim is. Itt születtem. Nem élt bennem honvágy (legfőjebb álmomban), teljesen elszerebesedett ez a kisváros, a barátaim külföldre települtek, mindent cirill betűkkel ír-nak már ki, ismeretlen tömegek lepték el az utcákat, és Vojislav Šešelj arca néz le a falakról. De anyu úgy tud örülni, ha betoppanok, mint egy kislány, ragyog a szeme,

a foga, az egész arca, sikongat boldogan, csak aputól félek még mindig, mert ő rossz szemmel nézi, hogy ilyen bizonytalan egzisztencia lettem. Nem keresek pénzt, nincs állásom, nincs rendes családom, se semmi. És a városra is rávetül az aputól való szorongás. Zombornak apuarca van. Fenyegető, rosszalló, megvető. Hát tehetek én arról, hogy nő vagyok? Hogy nem bírom keményebben, elszántabban, marokra fogva? Amikor rám néz a jeges kék szemével, csak azt érzem felnőtt létemre is, hogy segítség! Előtte örökké, örökre bűnös vagyok.

Amikor beléptünk Véső irodájába, mint mindig, most is rögtön az arany virágcserepre esett a tekintetem, olyan különös volt, egy csillogó aranyveder hatalmas múpálmával. Aztán Karcsira néztem, és elámultam: fekete zakó és fekete mellény, fekete nadrág, fehér ing, deresedő fekete szakáll és haj, ezüst szemüveglánc. Karcsi! Mi van? Miért vagy ilyen delfehér? Mért vagy feketében? Megpróbáltam feltűnés nélkül a közelébe férkőzni, hogy megkérdezzem, de eloldalazott. Most nem volt úgy, mint más-kor, nem pattant köztünk a szikra. Odamentem az öreg direktorhoz.

– Dobar dan, čika Vešo! – köszöntem illedelmesen. Lebácsiztam, sosem bírtam ki, hogy ne bácsizzam le Zombor első üzletemberét; ezüst hajával, reszketeg fejével, pillogó kék szemével olyan volt, mint egy mesebeli nagypapa.

Kezet csókolta.

– Hogy van az unokája?

– Jo, jo – mondta magyarul, ráragadt néhány szó, ez még félig magyar városka volt, amikor a háború előtt idekerült a hegyekből.

– Hát, befutott a tavasz – mondtam. – Budapesten is kisütött a nap.

– Jelda? – pillogott, de láttam, hogy közben az ajtóban kezét rázó, puszizkodó Zolit fürkészi. Így köszöntik itt egymást a Balkánon a férfiak, három csattanós csókkal – jobb, bal, jobb –, zakóporoló hátbavágásokkal.

Utólag látom csak az arcán a halálsápadtságot. Mosolygott. Utólag látom csak rajta az eltökélt ember finom-ideges mosolyát, elszántan várakozó tekintetét. Zoli ferdére húzott szájjal lépett oda hozzá, az öreg meglapogatta a tarkóját, megbabrálta a fülét, mindig így viszonyult hozzá, túl közel hajolt, a hajtincseit babrálta vagy a gallérját igazgatta, mintha a fia lenne, amit a korkülönbség lehetővé is tett volna, netán a kutyája vagy valami különleges, tetszetős tárgy.

En közben Karcsit vizslattam. Nagylánykoromban ő volt az első szerelmem, és ezt az elmúlt húsz év alatt sem feledtük el egészen. Mindig megcsillogtatta a szemét, ha találkozunk, és úgy ölelt magához, hogy éreztesse a múltat. Ugyanakkor azt is éreztük, hogy már nem és nem. És akkor sem, sosem volt határozott „igen”. Még csak egymás tekintetét sem tudtuk kitartani soha. Fél szemmel, hadari módon szeretttük egymást.

Ez a hatalmas nagy ember úgy járt-kelt régente a világban, mint egy ceremóniamester: mindent el akart intézni és meg akart szervezni, férfit, nőt, gyereket, öreget és fiatalot, mindenkit meg akart hódítani. Ragyogott róla a kivételes tehetség. Egyetlen mozdulata sem volt olyan, mint a többi emberé, hadart és sziporkázott, nagyvonalú volt, kiemelte az átlagból, felbiztatta – aztán otthagya a felvillanyozott embereket. Engem is kirántott a sötétkéek köpenyes diáklányok közül, maga mellé vett lázadó kislánynak, lófarkos szeretőnek, újságíróinasnak – és otthagytott százszor. Párjára talált, mert a legváratlanabb pillanatokban elhagytam én is őt.

Most meg itt áll fehér arccal, megőszülve ez a természetes ember, bukott zszurnaliszta, újsütetű bizniszmen, és félrenéz. Lefelé, a padlóra, az íróasztalra, elnéz a többiek hóna alatt is. Valamit motoz, tartja a distanciát. És összeszorított szájjal hallgat – ez valóban

rendkívüli. Méltóságteljes tartást vett fel. Ez nem szerepelt a repertoárjában – mindig a clowntípus különféle változatait játszotta, legfeljebb a hősszerelmes pózával ellensúlyozva, de méltósággal soha. Elámultam. Valami baj van?

A tükrös szobában telepedtünk le a hosszú tárgyalóasztal köré. Én nem szeretem látni magam az ilyen hatalmas tükörfalakban, igyekeztem most is háttal kerülni. Meg a tükör csalástól is borsózdott a hátam, hogy úgy tűnt, mintha mélyebb lenne a helyiség.

A Tábornok is lezútyant közénk. Ő volt a mi boszniai kapcsolatunk, egy fiatal, hájas, disznószemű, a koránál idősebbnek látszó fickó, aki a boszniai háborúban magas rangú tisztként harcolt a szerbek oldalán. Egyszer megmutatta nekünk a kislányát, és én magamon szörnyülködtem, hogy vétek ilyet gondolni: de még sosem láttam ilyen csúnya kisbabát. Táskás volt az egymáshoz közel ülő két szeme, mint az apjáé, de hiányzott belőle az a szkeptikus keresztsbe villogás, ami az apjáét érdekessé tette, olyan volt valóban, mint egy malac. A Tábornok örökké oldalra, ferdén, fel-le pislogott a gyűrött-izzadt redői közül; gyakran összehúzódott az arca, mint mikor az ember egy húgyos kocsmái végébe kénytelen belépni. És úgy kuncogott, mint a kópé, aki az imént kínzott meg egy macskát.

– Neked valami traumád van – pislantott rám egyszer hirtelen, miközben whiskyt szopogattunk. – Mindig riadalom ül a szemedben.

Nem szóltam egy szót sem. A pszichiáterem mindenesetre négy év alatt nem tudott ilyen frappánsan diagnosztizálni.

– Tudod – mondta bandzsítva –, én akkor sem tudnék örülni, ha most ide tennének elém az asztalra egy dollárral teli aktatáskát. Az utóbbi időben semminek sem tudok örülni, jebež ga – káromkodott csöndesen a whiskyspohárba.

A Tábornok mindig úgy tett, mint aki mindennek ismeri a hátoldalát, a rejtett rekeszeit, csak ravaszul hallgat róluk. Most az öngyújtójával játszott bandzsítva, miközben az öreg direktor magához ragadta a szót. Az ördögbe, gondoltam mérgesen, mért gondolom mindig, hogy ez az elhízott katona, akinek tömegek vére szárad a kezén, hogy ez a legbecsületesebb az egész bandzában. A leghamisabb meg, sajnos, a legzüllöttebb, bizony, a Karcsi. Annyira korrump, hogy már azt sem tudja, magyar-e vagy szerb, fiú-e vagy lány. Beférkőzött a direktor kegyeibe, és most nagy komolyan lapít. Kegyenc lett belőle. Szolga. Velem szemben, a hosszú asztal másik végén ült, meggörnyedt, és lehajtotta a fejét, mintha templomban volna. Mellettem Zoli tárgyalási pózban, kimerevített szemgolyóval, valahova mellénézve, egyik keze a kikapcsolt mobiltelefonon, a másikkal az asztalra vág egy doboz cigarettát.

Rászegeződnek a tekintetek, ő a zsebébe nyúl, és az asztalra helyez egy doboz cigarettát. Kék *Multifilter light*. Aztán mellé dobja az öngyújtót is.

Vésó bácsi balra, az asztal igazgatói részén. Forgószéke van, felénk fordulhat könnyen. Felém fordul, de nem lehet tudni, mikor néz rám és mikor néz el a fülem mellett, reszket a tekintete, mint a nyárfalevél, és csak beszél, beszél, mintha szószéken állna, hogy fogom én tolmácsolni ezt a szózuhatagot, nem tudom elkapni a tekintetét, hogy elhallgattassam, senki sem szól rá, a Tábornok az öngyújtóját forgatja nagy bölcsen, Karcsi az asztal alá pislog, Zoli mereven, süketen, némán bámul – mintha senkit sem érdekelné ez a szónoklat, és mintha őt, aki beszél, sem érdekelné, hogy meghallgatja-e valaki. Nem összefüggőek a mondatai, fél mondat után egészen másra asszociál, megpróbálom összefogni a grammatikai struktúrát, de nem vesz tudomást róla, hogy én is ott vagyok, és nélkülem az égvilágon semmit sem ért a címzett, úrrá lesz

rajtam a nyelvezavar, hol az állítmány, hol a pont, ez most múlt vagy jelen, elveszitem a fonalat, de csak mondja, mondja, nem szenvedélyesen, fölöttébb egyenletes hanghordozással, mégis csupa tépettség minden mondata, mindenki lehajtotta a fejét, csak én vagyok vele szemközt, feladom, nem tudom követni, nem tudok magyarul, automatikusan beszélek, jelzek a kezemmel, de nem lehet leállítani.

– Tíz napja nem jön álom a szememre – így folytatta a szokványos üdvözlőformulák után, Karcsi szeme a padlón. – Tíz napja nem alszom, csak gondolkozom, rágom magam, érted, pedig látják, milyen öreg ember vagyok. Én már sok mindent megéltem, megtapasztaltam, háborút, békét, lágert, Rankovićot, Titót, Horthyt, aztán megint itt ez a háború, megint véreznek a szerbek, áll a front, szét van szagatva az ország, súlyosodik a cukorhajom. A fiam Afrikában, küldte volna az olcsó fekete márványokat, a zimbabwei üzletet is átadtam Zolinak, csináljunk valamit együtt, jusson neki is belőle, szép nyereség lett volna. Zoli megígérte. Ennekem nem fontos a pénz, énnekem nem fontos a tulajdon életem sem, engem már tizenévesen lágerbe hurcoltak Horthy katonái, Sárváron tartottak étlen-szomjan, gyerek voltam, jól van, vége lett, én évtizedek nagyon-nagyon szívós munkájával építettem fel ezt a céget, a város egyik legnagyobb magánvállalatát – mutatott körbe reszketegen, Karcsi szeme a padlón. – Én voltam szegény, én voltam gazdag, én túl vagyok jón és rosszon. Én örültem a búaügyletnek, mondtam a Zolinak, csak rajta, kell a magyar búza Boszniába, aztán a Zoli férges búzát küldött.

– Gázosítottam – szolt közbe Zoli, de az öregem nem érdekelte a válasz.

– Szerettem volna, ha elindulnak a belorusz traktorok is, és a köztársasági tartalékalap feltöltését is átadtam, nagy üzlet, komoly üzlet, nos, dolgozzunk együtt a magyarokkal. Nem kellett a fekete márvány, jó. Engem szidtak, hogy férges a magyar búza, nem emberi étkezésre való. Jó. Legyen belőle takarmány. De ami fő, ugye, az az osztrák hitel. A bankokkal nem lehet lacafacázni. Hatalmas nagy összeg, 200 000 dollár, megbeszéljük, leszerződünk, aláírtam én is. Vártam, hogy csak beindul a közös vállalkozás, a DIFOREX, dinár–forint export, ugye, jószomszédi kapcsolatok, Karcsi, te talátlad ki, gyufagyárat fogunk építeni Zomborban, ebből a pénzből megvesszük a prijedori malmot is, magyar részvétellel feltámasztjuk a bányát satöbbi, vártam két évet. Hol a hitelösszeg? Hol a gyufagyár? Hova lett a közös vállalat? Engem nem érdekel a pénz, de én jelzálogba adtam érte a cégem – hol tegezte, hol magázta Zolit. – De itt, ebben a dossziében összekészíttem minden aktát és dokumentumot – mutatta fel, Karcsi lefele néz. – Én bíztam Zoliban és a közös jövőnkben, reménykedtem, és rátettem erre a lapra mindent. Mindenemet. Az én apám olyan volt, olyan szegény hegyi ember, *gorsták*, így csúfoltak, hogy azt maguk elképzelni sem tudják. Én fölépítettem valamit. Nézzétek! Öreg vagyok már és beteg. Nem én vagyok a fontos – Karcsi a szemüvegét tisztogatja. – De ez az építmény, ez az életem, és ezt nem hagyom bemocskolni. Szétcincálni. Szégyenszemre. Az egész város szeme láttára. Nekem az osztrák bankból több hivatalos felszólítást küldtek. Íme a pontos dátum. Holnap lejár. Én a cégem tisztességét képviselem. Itt egy hatalmas nagy összegről van szó. Ebben a dossziében – mutatta fel ismét, emlékszem, égszínké volt – bekészíttem minden bizonyítékot, mely megvédi a cég becsületét. Nem az enyémet. Én a magyarok alatt voltam lágerben, Tito alatt voltam börtönben, én láttam Bosznia vesztét, fölgették a szülőfalumat, bármikor meghalhatok.

Kifulladtam. Hál' istennek felszolgálták a kávé. Zoli meg se mukkant. Továbbra is mindenki hallgatott. A Tábarnok fölnézett rám, elhúzta a száját, villant a disznószeme.

Koccantak a kiskanalak. Vésó bácsi még mindig az égszínkéék dossziét szorongatta. Feszengtünk. Szégyelltem magam. Nemcsak azért, mert nem bírtam követni a szónoklatot, és levegő után kapkodva fordítottam, elejtve félmondatokat, hanem azért is, mert tudtam erről a hitelügyletről: Vésó bácsi valóban aláírt, a saját szememmel láttam, jelzalogba adta a cégét, és tényleg lejárt a határidő. Én fordítottam szerbre, németre, magyarra a szükséges papirokat. Épp hogy nem valamiféle „vissza nem fizetendő kölcsönről” volt szó bennük, hanem a visszafizetés legszigorúbb regulálásáról. Azt is tudtam, hogy a közösen felvett hitelösszeg fölött Zoli rendelkezett.

A tárgyalás elején egy táska dollárt kellett volna letennie az asztalra, és nem azt a doboz cigarettát. Végzetes mozdulat volt. Most is dohányzott, befelé forduló szemmel koncentrált: ő következik. Mindent el fog magyarázni. Hogy át van strukturálva, el van rendezve a bécsiakkal a dolog, voltaképpen nem is kell visszafizetni a hitelt, vagy ha igen, arra is megvan a megoldás. Kimentem a vécére, a másik szobában, Karcsi üres íróasztala mellett megtorpantam. A falon kirajzszögezett fényképek, mint mikor még újságíró volt. Feliratok a jól ismert kövér betűivel, szlogenek, DIFOREX, nyakendős férfiak csoportja. Vadásztársaság. Az egyik fényképen lelőtt őz a hóban. Ezt eltettem a táskámba. Írtam neki egy üzenetet: tudom, hogy az őzikés fotót nekem adná. Odaírtam egy Ú betűt, ez annak idején – húsz-egynéhány éve – a titkos jelünk volt.

Mennyit szidott érte apám! Hogy egy ilyen link újságíróval, ráadásul nős emberrel járok! Mérgében kést rántott rám, meg akarta őt ölni. Végigfut a hátamon a hideg azoktól a diákévektől most is. Szembeszálltam apámmal miatta. Férjhez mentem miatta. Elváltam miatta. Becsaptam másokat, hazudtam miatta. Szerelmeslogika, tudom. Ú – úgy szeretlek. Mit tettünk? Itt, ebben az aranycserepes irodában kell találkozunk, két bérenc.

Zoli megállított az ajtónál.

– Te meg a Tábornok most azonnal átmentek a másik szobába, a tárgyalást Karcsi tolmácsolásával folytatjuk – mondta kérlelhetetlen hangon, és átült a túlsó székre, hogy szemtől szemben legyen az öreggel. Előhúzott a belső zsebéből egy papírt.

Ilyen még nem volt, hogy engem kiutasítson. Sértődötten távoztunk a kövér katonával. Becsukódott mögöttünk a párnás ajtó.

– Pičku im materinu – káromkodott a Tábornok, és levetette magát az alacsony bőrfotelbe. Rövid szoknya volt rajtam, egészen felcúsúzott, gunyorosan nézte a lábam.

– Azt mondja a Karcsi, hogy te vagy a szerelme – nézett rám szemtelenül.

– Az húsz évvel ezelőtt volt. Jár a szája.

– Hát a Zoli?

– Kolléga – mondtam, és keresztbe tettem a lábam, de így sem volt jó. Ha egymás mellé raktam, mégúgysem.

– Aha. Megérkezett neki a pénz?

– Meg fog, azt mondja. Hogy biztos.

Keresztbe villant megint a szeme. – Utánajártam, a Rózsa cége be van kapcsolódva a nemzetközi orosz maffiába. Talán a titkosszolgálatba is. Pénzmosásra kellene nekik Bosznia. Meg egyebek. Téged kifizetett?

– Nem – feszengtem.

– A direktor teljességgel kivan. Egész nap várta, mint a Messiást. Ez meg megint üres kézzel jött.

– Állítólag van nála valami pi order. Párizsban átment a garancia, már forog – me-

gint rám vigyorgott, elvesztettem a türelmemet. – Tudod mit? Én hazaszaladok anyámékhöz, itt laknak nem messze. Ha vége a Zoli, ugorjon be értem.

Szaladtam, kabát nélkül, szívdobogva. Mennyit szaladtam ezen a lombkoronás Apatini úton, hol félelmemben, hol vidáman, azóta is futok rajta álmomban, haza, haza, és most éppen úgy van, ahogy képzeltem, anyu az örömtől sikongva nyit ajtót, apu morog, de azért ő is örül, aztán végigmér, hogy megint hogy vagyok felöltözve. Ők meséljenek, csak azt ne kérdezzék, én hogy vagyok.

– Jól vagy?

– Jól.

– Vethetnél hosszabb szoknyát – mondja apám, de azért megbont egy palack vörösbort, metszett kristály poharakból isszuk, mintha ünnep volna.

Legszívesebben alaposan a pohár fenekére néznék, de apu előtt nem merem. Így is érzem, hogy a fejembe száll, apámnak volt mindig a legjobb bora, a törkölypálinkája tiszta, mint a könny. Szorgalmasan kortyolgatok azért, szépenem kell a magam helyzetét, mert ha tudnák, hova jutottam, hogy én mindig, de mindig a nullán vagyok, teljes egzisztenciális kockázattal, hogy hisztéria ráz, mennyi kudarcot vallok, pszichológusra szorulok, de nincs rá pénzem, mennyi munkám végzi a szemétkosárban, milyen kártyavár ez az üzletelés is, a vejük iszik, az unokájuk egzaltált, mint az anyja, ha tudnák, ha egyszer elmondanám, hát kifordulna a sarkából a világuk. Úgyhogy mindennek az ellenkezőjét mondom, nincsenek túl nagy anyagi gondjaim, írok, megélek belőle, úgy-ahogy, otthon, nyugodt körülmények között szorgoskodom, Zoli is aránylag tűrhetően honorál, a vejük naphosszat dolgozik, az unokájuk egy angyal. Anyámnak csillog a szeme, apám átlát rajtam:

– Ha megindul az üzlet, meglátod, elfelejted ezt az egész nyavalyás irodalmat.

– Azt azért nem, annyira azért nem indul el, hát tehetek én róla, hogy ezzel a tehetséggel születtem! – pattantam fel. – Mindig az irodalmat szírod.

Mégiscsak kezdetét vette a szokásos patália. Apu legalább annyira haragszik a gyanús szakmámra, ami még csak nem is igazi szakma, mint a rövid szoknyámra. Mindig is úgy képzelte, hogy az irodalom olyasmi, mint a kocsmá meg a kurvaság, szerencsétlenségbe sodor, tönkretesz, lealáz. Könnyekig, ökölbe szorított kézig, villámlásig szoktunk vitatkozni erről, én védtem az irodalom becsületét, magyaráztam az értelmét, ő meg kétségbe vonta az én becsületemet, értelmemet, és kitört belőle az indulat, amiért az írásra adtam – elvesztettem – a fejem.

Csöngettek, jött értem a Zoli, apu hozta utánam szatyorban a bort, pálinkát, piros paprikát, egy kis hazait.

A kapuban egy rendőrautó állt. MILICIJA. Kiszállt egy civil ruhás rendőr, felmutatta az igazolványát. Kikecmergett a Tábornok is:

– E, Veša je ubio Zoltana.

– Ti se šališ!

– Ma ubio, kad ti kažem! S pištoljem.

– Kako?! Ne. To nije moguće!*

Üzleti trükk? Beraktak a kocsiába.

* – Vésó megölte Zoltánt.

– Te viccelsz!

– Megölte, ha mondom! Pisztollyal.

– Hogyan?! Nem, ez lehetetlen.

Pisztollyal, hátulról, tarkón.

A jeges sápadtság, mely belülről mégis paráznak érződik. Kigömbölyödő szemgolyók, vak vagyok, nem látok semmit.

A szemét nem tudom azonosítani. Az nem az.

Lecsukták neki. A fogatlan száját össze. Ott volt a véres fogsor a tárgyalóasztalon. Agyvelőcafatok a papíron, Karcsi kövér betűin. A nyakkendőcsomó feszes. Az asztalon a cigarettája. Kihúzott antennával a mobiltelefon, veszi az üzeneteket most is: „A hívott szám átmenetileg nem kapcsolható. Ha üzenetet kíván hagyni...”

Zo-li, Zo-li, Zo-li, Zo-li, dobolta a szívem, mikor kihallgatásra vittek. Csak a neve maradt meg, csak a neve volt ő. A teste ott hevert messze, a boszniai motelszobában, fenn a Kozarán, a Halley-üstökös egyik éjszakáján, meztelenül, háton, félig leterítve lepedővel, mintha tógában volna. Elaludt, én, szintén lepedőbe tekerve, a széken ültem, és megittam a maradék vörösbort. Néztem, milyen szabadon lélegzik, hogy könnyebbült a vastag, tömör test; abban az órában végre nem szorította semmi. Aludt; nekem esett jól az ő szabadsága, pedig én boldogtalan voltam.

Milošević arcképe alatt faggattak ki – hatalmas fénykép, két zászlóval, mint két lán-dzsával körülfogva –, elmondtam a kritikus ügyletet, a tényeket, objektív szemszögből tekintettem át az ügyet, az előzményeket, a lehetséges okokat. Ki kinek tartozott, miért, mennyivel. Nem, politikáról sosem beszélgettek, esetleg futtában, viccek formájában. Husz Zoltán, general deputy manager, hirtelen csak egy figurává vált, akihez semmi közöm. Az igazat mondtam. Makacsul ragaszkodtam a tényekhez napokig, nem sirtam, nem toporzékoltam, az események logikáját bogoztam, mint valami rejtvényt. A halálnak szigorú őrei vannak; nem érzékeltem a halál valóságát, játszottam az eszem, magamban krimet írtam.

A második kihallgatáson Karcsi, a koronatanú szakadt farmernadrágban, lógó pulóverben és farmermellényben, rongyos edzőcipőben jelent meg, nyakában hosszú, kötött sál lógott. A folyosón gyengéden a melléhez vonta a fejem:

– Mindig téged szerettelek, és téged foglak szeretni örökké! Te vagy nekem az egyetlen nő! Engem mindig csak te érdekeltél, senki más, és most is csak te érdekel, csak te ezen a világon, életem.

És a szünetekben még néhányszor előadta ezt kissé variálva, végig a rendőrségi folyosón. Hogy „egyetlenem”, meg „kislányom”, meg hogy mindig én voltam neki a lényeg, se a felesége, se a többi nő, mert mind csak „többi nő”, se a pénz, se semmi. Hazudott, mint a vízfolyás. Azt mondta, hogy aludjak vele az anyja házában. De még ezt is hazudta. Úgy kívánlak, mondta, és hazudott. Kezdjünk új életet. Tudom, hogy te nem szeretsz, de... Tudom, hogy neked semmit sem jelentek, de... Azt mondtad nekem, hogy mindig hazudok, pedig... Tudom, hogy nem hiszel nekem, de mégis... Én mindig csak tégedet, én mindig csak teveled, én annyit álmodok veled.

– Szeretném, ha elmesélnéd, hogy történt – ültünk le aztán az *Andrić kafanában*, mint régen.

– Hol a kislány, ordítottam, az volt az első gondolatom, hogy te hol vagy, nem tudtam, hogy elmentél, én nem láttam semmit, én bebújtam az asztal alá, én elájultam, akkora volt a robbanás, csak azt láttam, hogy villant valami ezüst, Vésó hátulról lőtte fejbe, és a Zoli fogsora kirepült elé a papírra, kezében a pi order meg az agyveleje, aztán nem tudom, mi volt, én szerettem a Zolit, nem tudom, mért fordult el tőlem, mért szállt ki a közös vállalkozásból, gyakorlatilag. Mért vesztette el a bizalmát bennem. Azt te tudod. De én nem erről akarok veled beszélni, nem ez a legalkalmasabb

pillanat, tudom, de én hoztalak benneteket össze... Emlékszel, elmentél a német fiúval is, és én nekimentem a fának...

– Nem miattam mentél neki. Be voltál rúgva.

– Azt gondoltam, hogy nincsen a kislány, és eleresztettem a kormányt, most is az volt az első szavam, hogy hol a kislány. Épp indultunk volna a *Kék Kerék*be vacsorázni, megbeszéltek mindent, Zoli mutatta a kifizetési utasítást, március 12-ére szól, hogy akkor befut az összeg, addig húzza össze magát a Vésó, és hallgasson, ne csináljon semmit, most már várja ki, egy hét az egész, minden megoldódik, ő letárgyalta az ügyet a bécsiakkal, irtuk a jegyzőkönyvet, minden rendben lesz, sve će biti u redu, felém hajolt, mutatta, hogy mit írjak bele, tudod, első pont, oké, második pont, oké, harmadik pont, trefya tacska, és akkor csak egy ezüst villanást láttam, az öreg a háta mögött állt, a robaj és a fogak... A Tábornok azt hitte, hogy felrobbant a gázpalack, kiszaladt a teakonyhába. Aztán összevissza lövöldözött még az öreg az irodában, kilötte a telefont, végül térdre roskadt, és a Tábornok kilökte a kezéből a fegyvert. Csak egy karcolás esett a halántékán. Én elbújtam, talán még be is pisiltem, tudom, hogy gyáva vagyok, de... Én hoztam őket össze, én találtam ki az egészet, a közös céget, a magyar-szerb együttműködést, gyufagyárat akartunk építeni Zomborban. Nagyon sajnálom a Zolit, mennyi bablevest főztem neki... De csúnyán bánt velem. Ki akart túrni. Adósom maradt háromezer márkával...

– Aki meghalt, megfizette minden adósságát. Shakespeare.

– Mindegy... Tudom, hogy te...

– Nem is hiszem el, hogy meghalt. Mintha itt volna. Vele beszélnék meg a saját halálát. És még nevetnék is rajta. A Vésó bácsi... az öreg mintha szerette volna őt. Emlékszel? Mindig simogatta. Meghívta őt a szerb húsvétra. Báránysütés, forralt rakija, pršuta, szerb túró, minden. Együtt ittak. Menten szörnyethalt?

– Abban a szent pillanatban. Nevethetnék. Igyunk meg még egyet.

– Lám, még mindig létezik a régi jó apatini *Jelen pivo* – forgattam meg az ujjaim közt a sörösüveget, címkéjén a szarvassal. – Az az érzésem, hogy most, épp most bejött volna Zolinak az összeg.

– Sokat ígért. A direktor meg hitt neki. Egyre nehezebben, de hitt. Máig. Este nyolcig. Egész nap az ajtót leste. Mindannyian hittünk. Nem is értem. Elmeséltem ma a dolgot egy öregnek a faluból, aki nálunk söpröget meg ilyesmi, egy kicsit félkegyelmű, de mégis bölcs, szegény ember, mondom, na, János bácsi, mit szól hozzá? Hallgat az öreg, hümmög, aztán azt mondja: „Nagy gyűlölet élt abban a szerb emberben!”

Gyere velem, mondta búcsúzóul, óriás keze a kéziféken, de hazudott.

Harmadnap visszakaptam az útlevelem Zoli zakójának belső zsebéből – nem volt rajta vérfolt –, és egyedül eredtem haza. Szatyromban bor, pálinka, piros paprika, egy kis hazai. Lehűlt az idő, aprón, szürösen esett a tavaszi hó. Vasárnap volt, Baján csupán egy tehervonat vesztegelt még, a kis állomáson sehol senki, csak két hajléktalan szuszogott a váróterem fapadjain. A büfében se szék, se asztal, egy szál pasas rángatta a játékautomatát, pocsek volt a kávé. Vékony, tépett fehér lepel fedte a platánfás parkot. Az egyik csavargó lábfeje kapcarongyba csavarva, mint a háborús regényekben, gumicsizmája a kőre csattan. A másik meg foszlott vászon tornacipőt viselt. Csak a lábukat láttam: nyöszörögve horkoltak az épp hogy nem hideg váróteremben, ahonnan, így a kiírás, este tizenegykor ki fogják úzni őket.

Sálba, kabátba burkolózva kuporogtam a zötyögős vonatban; elbóbiskoltam. Mire

fölocsúdtam, zöldessárga, akváriumi fényben úszott a vagon, az égők nagy része hiányzott, az ablak sötét volt, bevart a hó, és fehér karimákat rajzolt a koszos üvegre. Horpadt bádogdobozként zörömbölt a sebesvonat. Nem tudtam, hol járunk, hány óra, a délután átfolyt az estébe. Én voltam az egyetlen utas, két kalauznő tűnt még fel, leültek dohányozni, majd csatlakozott hozzájuk egy szabályos Ferenc József-szakállbajusz kompozíciót viselő, tekintélyes mozdonyvezető is. Veszteglésre készülődtünk: bombariadó van a főpályaudvaron, rebesgették a vasutasok, és nyugtalanság nélkül számolgatták, hány pulóver meg nadrág van rajtuk az egyenruha alatt. Megkapartam az ablaküveget: kint fűtt. Az ablak belső részén nem olvadt, észrevétlenül hizott a fehér karima. Mellettem a vagon fala szinte átlukadt, kartonpapír bukkant ki a bádog alól. A hamutartó egy poccintésre kidőlt, s ontotta tartalmát.

Bűnösnek érztem magam, de nem tudtam, miért. A nyomozók előtt nem mostam tisztára Zolit, sőt bemártottam, a Slobodan Milošević fényképe alatt, ide vezettek a kurva tények. Rádadásul érteni véltem a gyilkost. Átkattant az öreg, elvesztette vagy elmetszette az üzleti logika szálát, hogy reszketett, én is holtra válok minden fizetési felszólítástól, meg a háborús ország, a politika, minden a fegyverről regél Jugoszláviában, hősi halál, győzelem, *krv i smrt*,* ez vezérel még egy cukorhajú nagyapát is. Tán felébredt benne a lágerlakó kölyök. *Ubica-dedica*** – zakatolta a vonat. A Tábornok megmentette az életét. Karcsi megakadályozhatta volna a gyilkosságot. Hogy merem én ezt megérteni. Én mért nem mentettem az áldozatot, aki soha nem ölt meg senkit. Jó, a cigányokat megverette egyszer, megvolt rá az oka, nevetve mesélte, hogy felbérelt három verőlegényt, „megszelídítette őket”. Viccelt, hogy mint a szalámit, úgy kellene... De fegyvert soha nem emelt volna senkire, gondoltam. Meg fogom írni, gondoltam, ha török, ha szakad; Zoli, Zoli, gondolkozzunk most az egyszer, légy szíves. Tudod, hogy szerettelek, egyszer végignevettük az egész horvátországi útszakaszt, a sok egyforma rendőrt, akik keresték a kákán a csomót, és mindenáron meg akartak büntetni minket. De az írás sem enged többet. Szikrát hány a lelkiismeretem miattad.

Sohasem mondtam el, hogy abban a boszniai motelszobában, az első és utolsó együtt töltött éjszakánkon én hajnalhasadásig fenn maradtam. Néztem az üstököst, meg néztem, hogy alszik. Gondolkodtam. Nagyot játszott velem azon az estén. Már lefekvéshez készülődtem, amikor betoppant a szobámba. Hülyéskedni kezdtünk, megkínált egy pohár sűrű dalmát borral. Vidáman civakodtunk, mint a gyerekek, a kocsiban is mindig felfrissített a csipkelődés. Amikor elkomolyodott a szándéka, sivalkodhattam, olyan volt, mintha az is a játék része volna. Már éreztem a szuszogásán azt a bizonyos mély, férfias komolyságot, azt a különöset, ami fölött nincs hatalmam. Villámgyorsan végigpásztáztam a lehetőségeket, és úgy döntöttem, hogy legyen meg az ő akarata. Ha engedelmeskedem, nem érzek fájdalmat, se én, se ő. Amikor elaludt, nyomban felkeltem, betekertem magam a lepedőbe, és leültem az asztal melletti székre.

Üres voltam, nem is én voltam én. Vágyam, akaratom, semmi nem volt. A hátom fekvő férfitesten merengtem, hogy milyen súlyos, és mégis milyen könnyű most, milyen békés, és mégis rángatózik álmában, ahogy a kutyák szoktak. Álmodik? Nem félek, én ébren vagyok, mindent látok, semmit sem akarok. Hangtalanul nyúltam el az idegen ágyon.

– Nem illik a csikos inghez ez a mintás nyakkendő – mondtam neki reggel. Meghitten pirítottam rá, mint egy „megkapott nő”, és megrántottam a kravátlíját.

* Krv = vér, smrt = halál.

** Ubica = gyilkos, dedica = nagyapapa.

Később a legyáratlanabb pillanatokban buggyantak elő a könnyeim, kiáltoztam, le-tahóztam, gyűlölködtem, éreztem, hogy nem szeret, el akartam volna szökni. Aztán egyszerre, mintha elvágta volna, többé nem hisztériáztam vele. Talán beláttam a hi-ábavalóságot, belenyugodtam, hogy nincs híd, csak a képzeletemben, és az életben minden másképp van, mint ahogy látom és gondolom. Kimúlt a szenvedélyem, meg-javultam. Nem volt több jelenet az úton, és nem mondtam értelmetlenségeket. Vic-celődöttünk, hülyéskedtünk. Inkább az üzletről beszélgettünk, jellemrajzokat skiccel-tünk fel a partnerekről, helyzeteket elemeztünk, és hallgattunk nagyokat.

– Mért nem szeretsz már? – kérdezte egyszer az éjszakában, de nem várt választ. Barátságunk csúcstan mélytavi csöndek honoltak.

Az a halottak napi jelenet is, melyen aznap, a halála napján dolgoztam, az is rólung szólt némiképp. Szép temetés volt, kölcsönösen megértettük egymás *nemeit*. Ez az én testem, mondtam magamban én; nem akarom tudni, mi az, amit te léleknek hiszel, gondolta magában ő. Maradt azért némi sültgesztenye-melegség. Összefűztek ben-nünket a közös utak: a felégetett, szétbombázott szerb, horvát és bosnyák falvak, ame-lyeket együtt láttunk. Egymásnak mutogattuk az üszköket az autó ablakán át: nézd, már fák nőttek ki a szobákból! Félelmetes az a házsor, mintha kiverte volna a ragya! Ott az pravoszláv templom lehetett; mecsetet, azt hiába is keresel erre. Összekapcsol-tak a szerb, horvát és bosnyák bankárok és üzletemberek, akikkel kezét ráztunk, és akiket csúfolódva jellemeztünk. Az üzleti vacsorák remek fogásai. A feltétlen odaadá-som, jobban mondva megadásom néhány pillanatának elsüllyedt, de még létező em-léke.

Mindig fekete hajnalban indultunk útnak, ha Boszniába mentünk, és fekete haj-nalban érkeztünk haza. Összemosódnak az utak az emlékezetemben, most is suhan velem az álomautó. Nem vagyok autózáshoz szokva, nekem különös, ahogy metsszük a tájat, repülnek a képek, akár valami kettéhasított mozifilmben. Olyan, mint a gye-rekkori ringlispilezés. Pirkadatkor végignéztem a kocsiból a napfelkeltét – felszálltak a talajról a ködfoszlányok, a tág, kerek égen, pirosban, sárgában, majd kékben meg-jelentek a felhők, körös-körül szétáradt a fény. Koromsötétben – olyankor már lelas-sult – ketten voltunk a világon a fülke melegében, álmosan és mégis éberem. Az ő fe-jében feltételes módban nyüzögtek az üzleti kombinációk, rivalizáltak egymással és összefonódtak, variálódtak, mint a Bach-fűgák. Én meg egy adta képzelgés, ábránd – ringatódtunk a sötétben, világosban. Ő képzelt pénzt osztott-szorozott, nekem képzelt mondatok, gondolatok vonultak és szaporodtak a fejemben. Ő tőkéről spekulált. Én szerelmi kötődésről álmodoztam.

Azt gondoltam, hogy a szerelemben megoldódhatnak a kínos gondok az akadozó szóval, repülő idővel. Személlyel, személytelenséggel. Még a térrel is, mert a szerelem nemcsak örök pillanatok lepke-tára, hanem utazás is a föld körül. Suhantunk a hajnali, éjszakai sötétségben, már kifogytunk a szóból, vagy még nem lendültünk bele, néztük a világító fehér kigyóvonalakat a műúton, a holdat vagy az ébredő napot (vagy mind-kettőt), és merengtünk, cigarettáztunk némán. A legképtelenebb szerelem töredékeit rakosgattam, pedig egészen egyszerű képecskék voltak, szempár, kéz az ismerős kö-römmel, egy megvalósíthatatlan csók, melyet – a fejem jobbra billent, úgy néztem ki a vaksötétbe – végigélttem.

Vesztegelt a vonat a hófúvásban, a kalauznők arról trécseltek, hogy mit főznek hús-vétra, hol árulják a legjobb sonkát, a Ferenc József-szakállas mozdonyvezető mérhe-tetlenül unta őket. Meg kell írnom, gondoltam; nem is a krimirészét, sem az erotikusát, ennek az embernek a létezésformáját kellene kiemelnem, valahogy kirántani a gyil-

kosság váladékából, a *krv i smrt*ból. A gyilkos hátulról közelítette meg – elment a tükör előtt –, és a tarkójához emelte a pisztolyt. Lehet, hogy mégis az volt a leghitelesebb kép róla, amikor fellobbanásomban olyan mélynek láttam a sötétzöld szemét képzeletben, amilyen nálunk a holtág színe alkonyatkor, amikor még rásüt a nap? Ha vezeték közben elrévedt, olyankor, oldalról nézvést, tényleg ellágyult, megszépült a tekintete. Egyszer, egy üzleti kudarc pillanatában majdnem sirt, láttam, hogy kiguvad a szemgolyója, kivörösödik az alsó szemhéja, szorítja a kezében a kagylót, és megtelik vérerekkel a szeme fehére. Csak ne sírjon, könyörögtem magamban, mert szégyellni fogja magát, hogy látom, és azt a férfiak nem tudják megbocsátani.

Hosszú sor kígyózott a sír felé. Mind vártak tőle valamit, bíztak benne. A Rózsa bezzeg nem tűnt fel, és odaátrol sem jött el senki. A Tábornok visszament Boszniába, Karcsiról pedig az a hír járta, hogy elbujdosott. Tudni való volt, hogy üzleti gyilkosság áldozatát temetjük, ez méltatlanságérzetet font a gyászba, nem lehetett rendesen sírni. Metszett a nap, mint a villanófény. Egy koszorún fehér szegfűkből kirakva a 44-es számjegy. A hantok, a szobrok északi, árnyékos oldalán az utolsó havazás maradéka.

A baptista lelkész fekete ballonkabátban, ezüstkeretes szemüvegben úgy állt a sírgödörnél, akár egy felügyelő vagy hivatalnok. Nem tudott gyászbeszédet tartani, vergődött a saját kérdésének horgán. Folyton igazgatta a szemüvegét. Hogy a hitetlen az utolsó percben találkozhat-e még Istennel, ez volt a kérdés. Azt akarta mindenáron bizonyítani, hogy igen: az utolsó pillanatban is lehetséges megtérni, visszamenőleg jóvátenni egy élet búnsorozatát, de belegabalyodott az argumentációba, mert jól tudta, hogy az, akit temet, egy szempillantás alatt halt szörnyet. Viszont azt sem engedhette meg, hogy ne adjon a halottnak esélyt; önmagát cáfolta volna, ha arra jut, hogy Isten is, ember is tehetetlen a gyilkossal szemben. Hangosan elgondolta, hogy abban a szent pillanatban, amikor bekövetkezett a vég, még villámgyorsan kaput tárt az áldozatnak Isten, és a hitet szülő, roppant fény hátrafelé is kisugárzott az egész életére. Legalább egy század-, egy ezredmásodperc volt, egy piciny rés, amikor együtt lehetett az Úrral Zoltán. Ott és akkor többet nem lehet csinálni. Higgyünk Zoltánban, testvéreim, higgyünk ama szempillantásban, az utolsó, immár hangtalan, örökre szóló, tiszta szóban. Most pedig nyissuk meg szívünket Istennek – hajtotta csendes imára a fejét a prédikátor.

Feltettem a napszemüvegem, felpillantottam mégis: hidegkék ég, a mézsfehér temetőfal előtt lehajtott fejjel imádkozik a baptista asszonykórus. Egy sápadt, Veronese-arcú kislányon ráismerek az arcvonásaira. Képek suhannak: a behúzott nyakú kuncogás, rázkódó zakóváll, erős férfikéz a sebességváltó bütykén, ujjpercein a szőrszálak, pigmentfoltok. A jobb kéz mutatóujján a hibás köröm. Egy pillanatra érzem az akaratát, a lüktetést – meg azt is, ahogy elvész, felolvad; nézek, nézek körbe, az ég alatt hová írta be magát, mit vétett.

*

Májusban az újságból értesültem a gyilkos haláláról. Egy belgrádi kórházban, cukorbetegség következtében elhunyt a zombori „Vešacoop” magánvállalat igazgatója, aki március 2-án az irodájában, Magnum 357 típusú revolverével agyonlőtt egy budapesti bankárt. Az ügyészség a további vizsgálatot beszüntette. A *Zombori újság* cirill betűs, fényképes gyászjelentése vokativusban szól hozzá: „Sohasem feledünk el, és mindig velünk fogsz élni, mert az ilyenek, mint te, sohasem halnak meg. »Áldott az, aki örökké él, s volt miért megszületnie.«”

Szlukovényi Katalin

MONOLÓGTÖREDÉK BECKETTNEK

*(Első felvonás, első szín. A szégyen
súlyos, szennyes drapériája szét.
Meztelen alak, mintegy tettenérten,
hogy magában beszélt.)*

a fehérfolt-táj föltérképezése
nevek határok zúzódásnyomok
csupa piszkozat javítgatás mégse
semmi se változott

ha bírod mozdulatlan köréd dermed
az alaktalan toldott-foldott táj
a közönyös híg fény csak lélegezned
ne volna muszáj

SZERZŐ KONSTATÁLJA ÖNNÖN ELÉGTELENSÉGÉT, DE EZ SEMMIT SEM OLD MEG

Jöjj, tiszta éj! Foglald ében keretbe
szennyel, vétekkal terhes napjaim.
Az akarat, a tettek kirekesztve,
enyhül a vágy, és oldódik a kín.

Napok, hetek, hónapok, évek óta.
Jött Boldizsár, de semmit se hozott.
És karácsonykor, otthon. Régi nóta.
Éva is. Folyton csak visszakozok.

A megváltást én tényleg úgy képzeltem,
krisztusi svunggal, nagyvonalúan,
hogy onnantól, kegyelemmel betelten
egyszerre elkezd lenni, ami van,

és úgy fonódnak egymásba az órák,
mint drága szövet színes szálai...
Naiv voltam? Belátom. És? A próbát
se így, se úgy nem bírom állani.

Kint s bent peremén végleg megrekedten
hiába tudom, hogy hol a hiba.
Egyensúlyozok szédült lejtmenetben,
magába forgó, rossz bűgőcsiga.

Karafiáth Orsolya

DÉL-LENGYELORSZÁG KRISTÓF NÉLKÜL

– hiányos útinapló –

1. A város, aminek elfelejtettem a nevét

Ez már a harmadik végállomásunk –
erőnk vésztartaléka fogyni kezd.
Ahol van főtér, kocsmát is találunk,
legyen kávénk, további útikedv.

Két sör között eszünk egy furcsa lángost –
fáradt vagyok, de még tartom magam.
Megszokhatom az új várost, amely most
olyan, mint Pest, csak épp Kristóftalan.

2. Krakkó

Milyen Krakkó, ha Kristóf nélküli?
Csupán regékből és mondákból áll.
Így estétájt rosszkedvem elveszi
rejtélyével ha körbezár a Vár.

Mig én csak várok itt hű Wandaként,
Kristóf hiányzik, ezt minek tagadjam.
Formált belőlem egy újabb mesét:
Krakkói Sárkány, házi változatban.